KOMMUNEDELPLAN FOR NATURMANGFOLD

Oppdal kommune 2023-2033

OPPDAL KOMMUNE

Vedtatt i Oppdal kommunestyre, sak 23/109 den 05.10.2023

plankontoret

Oppdragsnavn:	*Kommunedelplan for naturmangfold, 2023-2033*
Oppdragsgiver:	*Oppdal kommune*
Dato utarbeidet:	*Arbeidsgruppas utkast, 13.04.2023. Endret etter kommunestyrets vedtak 05.10.2023.*
Utarbeidet av:	*Plankontoret v/Audhild Bjerke, layout av Nataliya Sikora og Audhild Bjerke*
Kontrollert av:	*Arbeidsgruppa for naturmangfoldplan, Oppdal kommune*

Grønnfink på rogn. Foto: Vegard Antonsen

Forside: Den prioriterte arten svartkurle er en svært sjelden orkide. Oppdal har 14 lokaliteter og er en av de viktigste kommunene i Norge for arten. Foto: Per Willy Bøe.

Side 57: Rødrev. Foto: Vegard Antonsen.

Siste side: Grønnspett. Foto: Per Willy Bøe.

INNHOLD

BAKGRUNN 4
- Mål for planen 4
- Hva er naturmangfold 5
- Planverk, lover og avtaler 6
- Forhold til andre planer i kommunen 7
- Omfang og avgrensning 8
- Organisering og medvirkning 9

NATURMANGFOLDET I OPPDAL 10
- Verneområder 12
- Ferskvann og flommark med kantsoner 14
- Myr 16
- Fjell 18
- Skog 19
- Kulturlandskap 22
- Naturmangfold i sentrums- og boligområder 25
- Dyreliv 26
- Arter som er særpreget for Oppdal 31
- Fugler 35
- Pollinerende insekter 40

UTFORDRINGER OG TRUSLER 42
- Nasjonale og globale utfordringer 42
- Arealendringer i Oppdal 43
- Friluftsliv og bruk av naturområder 45
- Fremmede arter i Oppdal 46
- Vannpåvirkning og forurensning 48
- Klimaendringer 50

HANDLINGSPLAN 51
- Tiltak 52
- Ordliste 56

Tårnfalkunger. Foto: ***Kjell Horvli***

Separate vedlegg følger med planen:
Vedlegg 1: Oversikt over kartlegginger og rapporter om naturmangfold gjenomført i Oppdal kommune.
Vedlegg 2: Oversikt over innsynsløsninger for naturmangfold, per 09.03.2023.

BAKGRUNN

Mål for planen

Naturmiljøet er vårt livsgrunnlag. Et rikt naturmangfold gir mer robuste økosystem, noe som gjør oss bedre i stand til å dempe framtidige naturfarer, og kan være avbøtende mot klimaendringer. Naturen gir oss mat, medisiner, renser luften, renser vannet, bryter ned avfall og er en viktig arena for rekreasjon og opplevelser. I tillegg har naturen en egenverdi – vi mennesker deler kommunen med tusenvis av andre arter.

For å opprettholde naturens evne til å utføre alle disse oppgavene og for at man skal kunne glede seg over det naturen har å by på av opplevelser og egenverdi, er det avgjørende at bruken av naturen er bærekraftig og at den forvaltes godt.

Miljødirektoratet har gitt Oppdal kommune tilskudd til *«å utarbeide en egen kommunedelplan for naturmangfold som et virkemiddel for å sette naturmangfoldet på den lokalpolitiske dagsorden og etablere en lokal forankring og medvirkning i utvelgelsen av viktige naturområder i kommunen. Planen skal være utformet som en tematisk kommunedelplan».*

Naturmangfoldplanen skal gi et bedre kunnskapsgrunnlag for å gjøre gode og bærekraftige valg for arealbruk og utbyggingstiltak i kommunen. Kunnskapsgrunnlaget vil derfor bli særlig viktig ved rulleringen av kommuneplanens arealdel. Dette vil samtidig øke kompetansen om forvaltning av natur både blant politikere og internt i administrasjonen.

Planarbeidet skal også samle informasjon om naturmangfold som er kjent for innbyggere, men som ikke er kartfestet. Det er samtidig et mål å utløse engasjement rundt og eierskap til naturverdiene i kommunen.

Planen skal være både et håndterbart og nyttig hverdagsverktøy for forvaltningen, samtidig som det er lett tilgjengelig for innbyggere, utbyggere og andre interesserte.

Sommerfuglen gulflekksmyger på storstorkenebb.
Foto: Per Willy Bøe.

Hva er naturmangfold

Naturmangfold omfatter *«biologisk mangfold, landskapsmessig mangfold og geologisk mangfold, som ikke i det alt vesentlige er et resultat av menneskers påvirkning»* (Naturmangfoldloven §3 i).

Kulturlandskap er eksempel på menneskepåvirket natur som i seg selv er et viktige økosystem, men også et svært viktig leveområde for mange arter, og er derfor en viktig del av naturmangfoldet.

Landskap og geologi inngår i naturmangfoldet der det er relevant for økosystemene, for eksempel som elvekløfter, våtmarksområder og som variasjon av kalkinnhold i berggrunnen.

I praktisk forvaltning er det særlig arter og naturtyper som man forholder seg til.

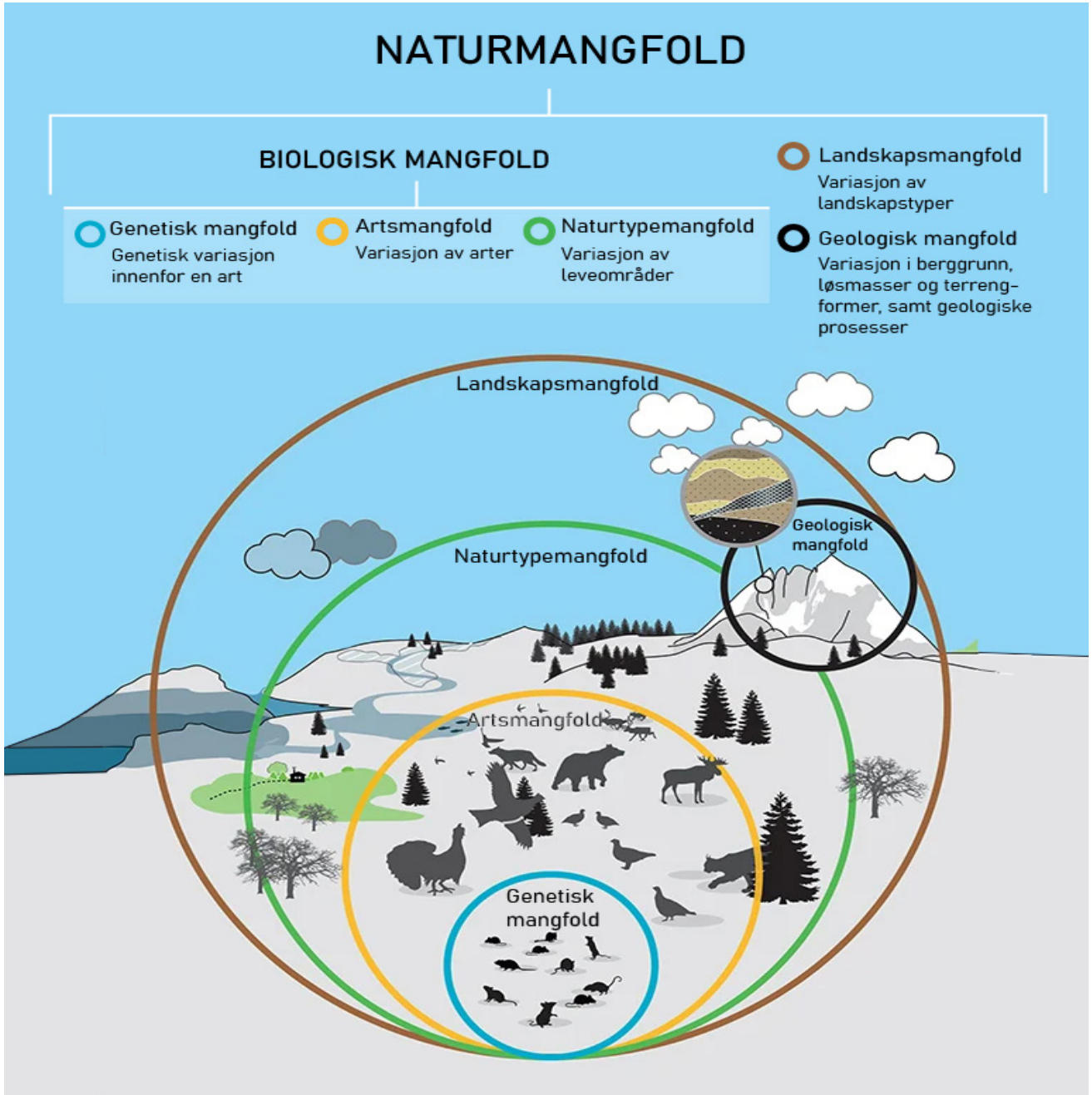

Figuren viser hva naturmangfold omfatter. Kilde: St.meld 14 (2015-16)

Planverk, lover og avtaler

I desember 2022 ble FNs naturavtale inngått i Montreal med mål å stanse og reversere naturtapet, og gi oss mer natur. Minst 30 % av land og hav skal være under bevaring, eller vern innen 2030. Den nye naturavtalen vil bli fulgt opp nasjonalt med en ny handlingsplan i form av en stortingsmelding i 2024.

Ny stortingsmelding vil erstatte den gjeldende «Natur for livet» – Norsk handlingsplan for naturmangfold (Meld. St. 14 (2015 – 2016). Et av innsatsområdene her er å styrke kommunenes arbeid med naturmangfold. En kommunedelplan er et nyttig verktøy for å oppnå målene, og arbeidet vil åpne for bred deltakelse og politiske diskusjoner om mål og prioriteringer knyttet til temaet.

Naturmangfoldloven er en sektorovergripende lov som gir vurderingsplikt ved alle tiltak som kan påvirke naturmangfoldet. Den gjelder for alle (fra enkeltpersoner til staten) og for alle tiltak som berører naturen.

Plan- og bygningsloven (PBL) er det mest sentrale lovverket for å styre arealbruken i kommunen. Loven skal sikre en samordning og vurdere samfunnsinteresser opp mot hverandre. PBL er slik sett den sterkeste klima- og miljøloven vi har i Norge. Det er imidlertid avgjørende at miljøhensynene prioriteres og ivaretas i lokalpolitiske vedtak. Selv om det vedtas tiltak for bevaring av naturmangfoldet i Oppdal gjennom kommunedelplanen for naturmangfold, hjelper ikke dette mye dersom ikke det blir fulgt opp gjennom politiske beslutninger og prioriteringer.

Flere særlover har også stor betydning. Formålsparagrafene i skogbruksloven og jordloven framhever viktigheten av hensyn til miljø og naturmangfold innen de to sektorene. PEFC-standarden (krav til bærekraftig skogbruk) er også et viktig verktøy som skogbruket forholder seg til.

Vannressursloven har bestemmelser om kantvegetasjonen langs vassdrag, mens miljøinformasjonsloven stiller krav til at kommuner skal ha tilstrekkelig miljøinformasjon til å utføre sine oppgaver og at denne informasjonen skal være offentlig tilgjengelig.

Motorferdselloven styrer motorferdsel i utmark som igjen kan forårsake forstyrrelser på sårbar natur og dyreliv. Andre viktige sektorlover med tilhørende forskrifter er kulturminneloven, laks –og innlandsfiskeloven og viltloven.

Fossekall, Norges nasjonalfugl. Foto: Vegard Antonsen

Forhold til andre planer i kommunen

FN's bærekraftsmål skal være en premissgiver for all planlegging i Oppdal kommune (Planstrategi 2020-23). Dette betyr at miljømessig bærekraft og naturgrunnlaget vårt skal ivaretas for kommende generasjoner. Naturen skal forvaltes slik at planter og dyr som finnes naturlig sikres i levedyktige bestander. Variasjonen av naturtyper, landskap og geologi skal opprettholdes.

Oppdal kommune har tidligere vedtatt ulike planer som påvirker forvaltningen av naturmangfoldet. Størst innvirkning har kommuneplanens arealdel, som angir hvordan arealene i kommunen kan brukes, og hva som kan bygges ut. Planen skal revideres i 2023/24 og kommunedelplan for naturmangfold utarbeides i forkant av denne.

Som et bindeledd mellom de overordnede samfunnsmålene og forvaltningen av arealene, skal samfunnsdelen ha en arealstrategi. Her vil det bli lagt føringer av betydning for naturmangfoldet. Næringslivet i Oppdal arbeider også i 2023 med en besøksstrategi som er en felles plan for hvordan man forvalter besøket i kommunen. En besøksstrategi tar hensyn til natur, landskap, miljø, lokalsamfunn og lokal kultur, samtidig som den gir grunnlag for sunn næringsdrift og lokal verdiskaping.

Andre temaplaner som kommunen har vedtatt og som er særlig relevante for naturmangfoldet er:

- Kulturminneplan 2021-2030 (2020)
- Tiltaksdel til klima- og energiplan med klimabudsjett 2022 (2021)
- Klima- og energiplan 2019-2030 (2019)
- Klimatilpasning del 1-4 (2021)
- Sti- og løypeplan (2018)
- Landbruksplan - ny er under arbeid (2023)

Svartspetten er en av de 8 spetteartene som finnes i Oppdal. Foto: Per Willy Bøe

Omfang og avgrensning

Planen gir en overordnet beskrivelse av naturverdiene, bygd på eksisterende kunnskap om naturmangfoldet i Oppdal. Dette er ikke et fullstendig oppslagsverk over det totale naturmangfoldet vi finner i Oppdal, det hadde gjort planen altfor omfattende.

Det er vektlagt viktige naturtyper, da disse også er leveområder for en rekke ulike arter, også rødlistearter. Enkelte viktige naturtyper er særpreget for Oppdal og som vi særlig ønsker å ivareta, som slåttemark og naturbeitemark.

Viktige arter og artsgrupper er også omtalt. Dette kan være både truete arter, arter som er spesielle for kommunen eller som bare finnes akkurat her (endemiske arter). Andre er grunnsteiner i naturtyper og økosystemer, som pollinerende insekter. Tilstanden til artene er da ofte beskrivende for tilstanden til leveområdene og naturen. Enkelte arter i Oppdal har vi også et spesielt nasjonalt eller internasjonalt ansvar for, som villrein, fjellrev og villaks.

Vi har også kartlagt behov for mer kunnskap om naturmangfoldet. Dette baseres på en sammenstilling av tidligere kartlegginger, innspill fra fagpersoner og lokalkunnskap. Det vernete arealet har ikke så stort fokus i planen, da det allerede er underlagt egne vernebestemmelser.

Kartlegging er en kontinuerlig prosess, da naturmangfoldet ikke er konstant, men i stadig endring, og vi vil aldri kunne kjenne til det fullstendige naturmangfoldet i kommunen. En vil derfor ha behov for oppdatering av kunnskap. Naturmangfoldet i Oppdal kommune har blitt kartlagt i mange ulike sammenhenger over lang tid, og særlig de siste 20-30 årene. Dette er gjennomført fordi offentlige myndigheter ønsker å bedre kunnskapen om naturmangfoldet, på grunn av konkrete utredningskrav, eller på initiativ av privatpersoner og organisasjoner ut fra ulike egne motiver (egen forskning mv.) En oversikt over kartlegginger og rapporter om naturmangfold gjennomført i Oppdal kommune finnes som vedlegg.

Mye av kunnskapen om naturmangfoldet i kommunen ble oppsummert i den første kommunale naturtypekartleggingen (Jordal og Gaarder 2005). Arbeidet ble fulgt opp med kompletterende kartlegginger i 2006-2009, og 2012, samt en gjennomgang av rødlisteartene i Oppdal i 2007. DN-håndbok nr. 13 ble første gang utgitt i 1999, og viser hvordan en skal identifisere og kartlegge naturtyper som er spesielt viktige for biologisk mangfold. I 2015 ble Natur i Norge (NiN) innført som et nytt system. Alle disse registrerte naturtypene, etter begge metodikkene, er å finne i Naturbase, under miljødirektoratets nettsider.

Samtidig har skogbruket kartlagt en del av produktiv skog i sitt eget system, Miljøregistrering i skog (MiS). Dette ble senest gjort i 2022 i Oppdal, i forbindelse med nye skogbruksplaner i deler av kommunen.

Utfordringen med MiS er at viktige naturverdier i uproduktiv skog faller utenom disse registreringene. Av det produktive skogarealet er bare rundt en tredjedel MiS-registrert. MiS-registreringene blir nå gjort etter NiN-systemet (Natur i Norge).
Det er også mye kunnskap som er framskaffet av privatpersoner og foreninger. I Artsdatabanken sin nettportal Artskart, er det godt over 250 000 artsobservasjoner fra Oppdal kommune. De fleste av disse er lagt inn av privatpersoner på eget initiativ og basert på observasjoner på fritiden. Antall artsobservasjoner kan få en overvekt i enkelte områder sammenlignet med andre, ut fra områdets tilgjengelighet, renommé blant ivrige artsobservatører etc.

Over tid har det, som beskrevet over, blitt brukt ulike metoder for både kartlegging av natur og verdsetting. Det er derfor krevende å skulle sammenstille dette i en ensartet kartframstilling. Det er derfor valgt å bruke de eksisterende basene som finnes i regi av Miljødirektoratet, Naturbase. Her kan ulike kartlag skrus av og på for å synligjøre de forskjellige datasettene og verdien de representerer. Disse kartlagene finnes tilgjengelig på kommunens nettsider og kartinnsynsløsning. I tillegg er viltkart for Oppdal tilgengelig i kommunekartet. Sensitive artsdata, som hekkeplass for noen trua arter, er kun tilgjengelig for noen av kommunens saksbehandlere.

På sikt må det vurderes å sammenstille alle dataene i et eget kart for Oppdal, men utfordringen blir å gjøre dette lesbart. Ved å forenkle risikerer en også å miste verdifull kunnskap.

Sidensvansen streifer ofte rundt i flokker på jakt etter mat, for eksempel, rognbær. Foto: Vegard Antonsen

Organisering og medvirkning

Planprogram for kommunedelplan for naturmangfold ble vedtatt i kommunestyret 18.11.2021. Arbeidsgruppen har bestått av rådgivere innen miljø, landbruk, skog og arealplanlegging. Andre enheter har blitt trukket inn ved behov. Plankontoret har vært sekretariat.

Det kom inn flere uttalelser med verdifulle opplysninger gjennom høring og offentlig ettersyn av planprogrammet for naturmangfoldplanen.
I tillegg har ressurspersoner med stor lokalkunnskap om fugler, insekter, villrein, skog, botanikk, geologi mv. bidratt med oppdatert kunnskap.

Aktuelle organisasjoner og enkeltpersoner med god kunnskap om det lokale naturmangfoldet har blitt invitert både til arbeidsgruppemøter og åpne temamøter. Det ble også åpnet for å komme med skriftlige og muntlige innspill utenom møtene.

Det har også vært arbeidsmøter med Sunndal kommune for felles utfordringer over kommunegrensa. Parallelt med arbeidet har det vært oppstart av revidering av landbruksplan med felles orienteringsmøter rundt om i bygda med tema naturmangfold i landbruket.

For å involvere barn og unge spesielt, har det blitt arrangert konkurranse om å finne den største (høyeste) maurtua i Oppdal og treet med flest hakkespetthull. Flere artikler om naturmangfold har vært på trykk i lokalavisa OPP, som et bidrag til å øke kunnskapsgrunnlaget.

NATURMANGFOLDET I OPPDAL

Oppdal har et svært variert naturgrunnlag, som også gjenspeiles i et uvanlig stort biologisk mangfold. Vi har kalkrike fjellområder med sjeldne planter, rikmyrer og våtmarksområder, kulturlandskap med slåttemark, naturbeitemark, hagemark og skogsbeiter, og spesielle skogsmiljøer som kalkskog, bekkekløfter, gammel lauvskog og gammelskog med furu.

Flere av disse naturtypene er av stor betydning i nasjonal målestokk. Oppdal har blant annet store arealer med kulturlandskap av nasjonal verdi.

Berggrunnen er i stor grad avgjørende for jordsmonnet og er grunnlaget for vegetasjonen vi finner i kommunen.

Oppdal kommune er dominert av grunnfjell i sør og vestre deler av kommunen. Dette er bergarter som forvitrer sakte og er rimelig næringsfattige. I øst og spredt i enkelte områder ellers i kommunen finner en mer kalkrik berggrunn og løsmasser som danner grunnlag for rikere artsforekomster.

	Areal, km2	Prosent
Åpen fastmark	1 392,5	61,2 %
Skog	365,0	16,1 %
Bart fjell, grus og blokkmark	213,7	9,4 %
Åpen myr	117,1	5,1 %
Jordbruksareal	78,2	3,4 %
Ferskvann	78,0	3,4 %
Bebygd	12,9	0,6 %
Transport, telekom., teknisk infrastr.	8,5	0,4 %
Varig snø, is og bre	3,5	0,2 %
Grønne områder, idrett og sport	4,7	0,2 %
Totalt	2 274,1	100 %

Tabellen viser hvilket areal som finnes i Oppdal (etter SSB tabell 09594, 1.2.2023).

Det er registrert en rekke lokalt viktige, viktige og svært viktige naturtyper i Oppdal. Per 23.1.2023 er det kartlagt 505 naturtypelokaliteter etter DN-håndbok 13 og 611 naturtypelokaliteter etter NiN. Det er flest registrerte naturtyper innen kulturlandskap og beitemark. Disse områdene er potensielt meget artsrike og har derfor blitt grundigere kartlagt enn andre.

Landbruket har lange tradisjoner i kommunen med seterdrift og utmarkslått og -beite. Dette preger i stor grad natur- og kulturlandskapet og har påvirkning på det rike naturmangfoldet vi har i kommunen i dag.

Norsk rødliste for arter er en oversikt over arter som er vurdert å ha en risiko for å dø ut i Norge. Oppdal har et høyt antall rødlistearter til å være så langt mot nord og ligge så høyt over havet, der 77 % av kommunens areal ligger høyere enn 900 meter over havet (SSB, tabell 01404).

Ny rødliste for arter ble publisert i 2021 (Artsdatabanken 06.08.2021). Mellom 2010 og 2021 er det observert 2762 ulike arter i Oppdal kommune. Det er registrert over 187 truede arter (kritisk truet CR, sterkt truet EN og sårbar VU) og 163 nært truet NT i oppdalsnaturen. Oppdal har flest rødlistearter knyttet til skog, jordbrukslandskap og fjell.

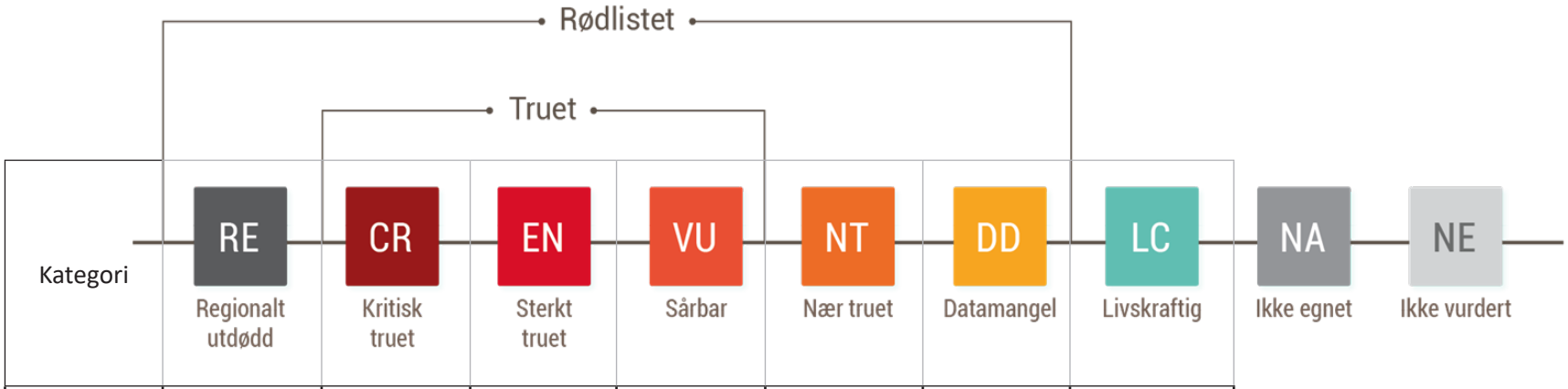

Kategori	RE	CR	EN	VU	NT	DD	LC	NA	NE
	Regionalt utdødd	Kritisk truet	Sterkt truet	Sårbar	Nær truet	Datamangel	Livskraftig	Ikke egnet	Ikke vurdert
Antall i Oppdal	0	7	44	136	163	7	2779		

Status for rødlista for Oppdal kommune, per 07.02.2023, basert på observasjoner fra 2010-2022

Det er naturlig at de største, og mest iøynefallende artene er de vi vet mest om. Blant pattedyr er det derfor dårligst kunnskap om flaggermus og smågnagere/spissmus. Også fugl finnes det etter hvert god oversikt over i Oppdal, med unntak av enkelte mindre fuglearter med tilhold i skog.

Kunnskapen om arter er også stor blant karplanter og moser i de kjente, kalkrike fjellområder sørøst i Oppdal, som rundt Kongsvoll, Knutshø og Vinstradalen (kjent blant botanikere), og er mer mangelfull for andre organismegrupper og geografiske områder.

Kunnskapen om mange organismegrupper i Oppdal er også svært dårlig. De artsgruppene som vi har minst kunnskap om er sopp, lav og virvelløse dyr som insekter, krepsdyr, bløtdyr og amfibier. Både blant sopp og insekter (tovinger, biller, vårfluer) kan det være mye uoppdaget. Også blant amfibier kan det finnes flere forekomster av småsalamander mellom sentrum og Fagerhaug, mens bløtdyr og landsnegl er lite undersøkt med unntak av Dovrefjell.

De naturtypene vi trenger mer kartlegging av, er kulturlandskap, myr, skog av alle slag og vassdrag under skoggrensa.

Verneområder

Rundt 55 % av kommunens areal på 2274 km² er vernet. Størst er Dovrefjell – Sunndalsfjella nasjonalpark med landskapsvernområder rundt. Verneområdene i Oppdal med verneformålene er listet opp i tabellen under.

Type vern	Nasjonalpark	Landskaps-vernområde	Landskaps-vernområde	Landskaps-vernområde	Landskaps-vernområde
Natur-vernområde	**Dovrefjell – Sunndalsfjella**	**Hjerkinn/Kongsvoll/ Drivdalen**	**Knutshø**	**Åmotsdalen**	**Åmotan – Grøvudalen**
Viktigste verneformål	Et stort, sammenhengende og villmarkspreget naturområde med særegne og representative økosystemer og landskap. Høyfjellsøkosystem der villrein, jerv fjellrev, kongeørn og ravn har en nøkkelrolle. Rik fjellflora med mange endemiske fjellplanter.	Viktig natur- og kulturlandskap som binder sammen Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark.	Sammenhengende høgfjellsområde med leve-områdene til villreinen i Knutshø, og et særpreget natur- og kulturlandskap med tilhørende planteliv, dyreliv, landskapsformer og kulturmiljø.	En artsrik og frodig, veiløs fjelldal med et vakkert kulturlandskap formet av setervirksomhet og beiting.	Omfatter et lite område i Dindalen. Seterdaler med kulturminner etter fangst, jord- og beitebruk. Viktige leveområder for villrein og dalbunner med rike plantesamfunn.

VASSDRAGSVERN

Oppdal har tre verna vassdrag. Det største er øvre del av Drivavassdraget, som er vernet til samløpet med Skjørdøla. Driva har for øvrig status som nasjonalt laksevassdrag.

Langvella og deler av Toåa ligger også i Oppdal. Hensikten med vernet er å sikre helhetlige nedbørfelt med sin dynamikk og variasjon fra fjell til fjord. Vernet gjelder først og fremst mot vannkraftutbygging, men verneverdiene skal også tas hensyn til ved andre inngrep.

Oppdal kommune forvalter verneverdiene i tråd med de rikspolitiske retningslinjene for verna vassdrag.

Landskaps-vernområde	Naturreservat	Naturreservat	Naturreservat	Naturreservat	Naturreservat	Type vern
Trollheimen Ligger i klimaskillet mellom kyst og innland, med stor variasjon i landskapsformer, naturtyper og en rik og spesiell flora.	**Minilldalsmyrene** Et stort og særegent myrområde med spesiell flora og et rikt fugleliv, omsluttet av Trollheimen landskapsvernområde.	**Flåman** Ligger øverst i Einunndalen ved Knutshø landskaps-vernområde. Et særpreget landskap og et naturhistorisk interessant område med viktige kvartærgeologiske formelementer.	**Gråura** En av de aller største, mest varierte og verdifulle elvekløftene i Norge. Urskogspreget skog. Mange truete, sjeldne og sårbare arter, både fugler, høyere planter, moser, lav og sopp.	**Nordre Snøfjelltjørn** Viktig hekkelokalitet for vannfugl med tilknytning til høgfjellet.	**Småvollen** Ligger på grensa mellom Sunndal og Oppdal før Gråura. Botanisk verdfullt område.	Natur-vernområde Viktigste verneformål

Ferskvann og flommark med kantsoner

Ferskvann som elver, bekker og innsjøer utgjør sentrale og viktige elementer i Oppdalsnaturen, men de fleste er næringsfattige og nokså artsfattig. Det største vassdraget er Drivavassdraget med sideelver som er viktig for laks og sjøørret.

Alle vannforekomstene i Oppdal kartlagt og klassifisert, der hovedmålet etter vannforskriften er at alt vann skal ha god økologisk tilstand. Mer om Driva, vanntilstand og bekjempelse av lakseparasitten Gyrodactylus salaris, kan du lese på side 32 og 50.

Det finnes flere tjern, innsjøer, våtmark og myrområder i skogsområdene mellom sentrum og Fagerhaug. Mange er naturlige fisketomme på grunn av spredningshindre eller uegnete forhold for reproduksjon, som Elgtjønna og Stortjønna. I denne type tjern finnes større arter av spesialiserte bunndyr og dyreplankton som ikke kan leve i tjern hvor det finnes fisk. Flere av artene er trua eller sårbare, og naturtypen er sjelden i resten av Europa.

I de samme områdene finnes også kroksjøer og flomdammer (sør-vest for Revmoen, Tritjønning og Mynttjønna) som alle har et rikt utvalg plantearter, vadere, andefugl og øyenstikkere mv. Slike kroksjøer med sumpområder rundt finnes også i Gisna.

Flere fuglearter bruker åpne vannflater og områdene rundt både som rasteplass i forbindelse med trekk og /eller hekkelokalitet. Det er registrert horndykker (VU) i Halsethtjønna, sammen med en rekke andre vadere, måker, spetter og rovfugler. Liten salamander er også avhengig av at det finnes et intakt naturområde rundt dammene for overvintring.

Største trussel for disse lokalitetene er fiskeutsettinger. Det er også viktig å unngå hogst av den nærmeste skogen. I tillegg må det unngås igjenfylling, drenering, gjengroing, forurensing og forsøpling. Områdene har også en viktig klimafunksjon som magasinering av nedbør og flomdemper. Flere lokaliteter har eldre og mangelfull informasjon, og bør kartlegges nærmere.

Et av mange fjellvatn på Dovrefjell.

HVOR:
Naturtypene omfatter enkelte små, fisketomme dammer i Minilldalen og fra Oppdal sentrum og nordover mot Fagerhaug. Her finnes også kroksjøer/ flomdammer og meandrerende elvepartier (i Gisna og nord for Oppdal sentrum).

Flommark med elveører finnes godt utviklet langs deler av Driva der fallet er lite (Nestavollan, Granmo og Torvesøyan). En viktig fossesprøytsone registrert ved Vindøla ned mot utløpet i Driva og Svorundafallet.

KUNNSKAPSSTATUS:
Grus- og leveørene dårlig undersøkt, særlig med hensyn til insekter. Flere av dammene og kroksjøene har noe usikre og eldre observasjoner og bør undersøkes nærmere.

ØKOLOGISK FUNKSJON:
Viktig leveområde for en rekke rødlistearter. Generelt stort artsmangfold, flere spesialtilpassede arter innen planter og insekter. Hekke- og rasteplass for fugl.

TRUSLER:
Utsetting av fisk i naturlig fisketomme tjern, forurensning og forsøpling, avrenning fra jordbruk, hogst, kraftutbygging og flomforbygning.

AVBØTENDE TILTAK:
Restaurering av Driva (klor), bekjempe fremmedarter som pukkellaks og ørekyte, samt god forvaltning med bevaring av kantsoner, gjenåpne lukkede bekker med mer.

En annen viktig naturtype knyttet til ferskvann er elveører av sand og grus som jevnlig blir forstyrret av vann. Her vil som oftest vegetasjonen være glissen og ustabil på grunn av rennende vann, erosjon og sedimentering. Naturtypen er botanisk interessant med planter som fjellvalmue (EN), norsk malurt (NT) og klåved (NT). Dessuten forekommer spesialtilpassete mose-, sopp- og insektarter på elvesand. I Oppdal er noen rødlistete pionermoser kjent i slike miljø, som stadig utsettes for flom og masseflytting. Viktige lokaliteter finnes ved Torvesøyan, ved Gissingerbekkens utløp ved Granmo camping og på Nestavollan.

Fossesprøytsoner er en særegen naturtype med et rikt artsmangfold, særlig lav og moser. Storfallet i Vindøla ned mot Driva og Svorundafallet ved Klevgardan er verdifulle lokaliteter. Det er viktig at områdene forblir urørt, uten hogst.

Et velfungerende vassdrag har en godt utviklet kantsone med et variert og frodig vegetasjonsbelte og et rikt naturmangfold. Slike vassdrag er også viktige som spredningskorridorer og vandringsveier. I et framtidig klima med større nedbørsmengder og mer intensiv nedbør vil kantsoner bli enda viktigere som erosjons- og flomdemper langs vassdrag.

Til tross for gode intensjoner i lovverk og tilskuddsordninger, er kantsonene under stadig press. Etter Vannressursloven § 11 er det ikke tillatt å fjerne kantvegetasjon langs vassdrag med årsikker vannføring. Skjøtsel av kantvegetasjonen er tillatt, men det må ikke ødelegge den økologiske funksjonen kantsonen har. Alle tiltak i og ved vassdrag er søknadspliktige etter Lakse- og innlandsfiskeloven. Landbruket har også tilskuddsordninger (SMIL) som kan bidra til bevaring av kantsoner i kulturlandskapet. Det er et krav for å få arealtilskudd (produksjonstilskudd) og ha en vegetasjonssone på minst to meter mot vassdrag med årssikker vannføring. Denne kan ikke jordarbeides.

Trusler mot små vassdrag med kantsoner er uttørking som følge av grøfting av jord og skog. Andre trusler er bekkelukking, kanalisering, steinsetting, hogst av kantskog, forsøpling, ødeleggelse av kantsoner og generell forurensning.

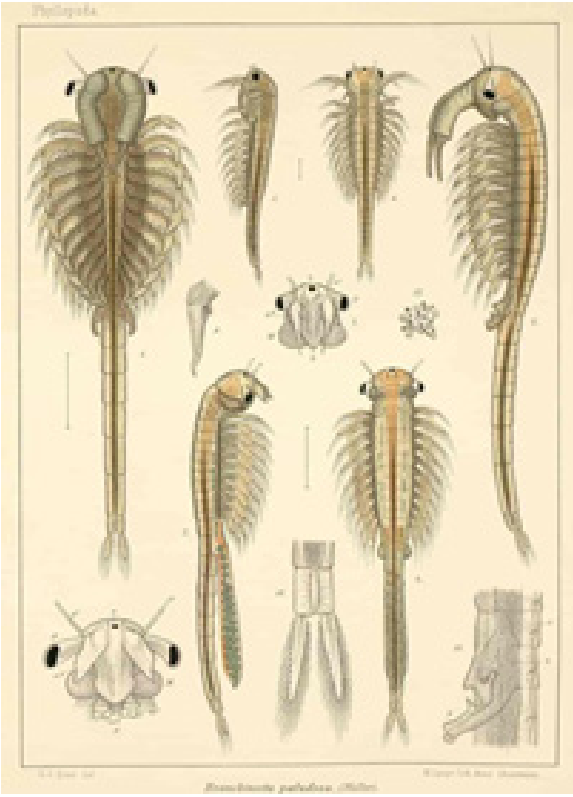

Sydlig tusenbeinkreps er sterkt truet (EN) på rødlista. Den er kun registrert i fire dammer i Trollheimen. I Oppdal finnes den i Minnilddalen ved grensa til Rennebu i ei lita tjønn nord for Solhaugtjørna.

Trusler: Alle med interesser i området bør informeres, og særlig fiskeutsetting må unngås.

Myr

Myr er et landområde med fuktighetskrevende vegetasjon der produksjonen av organisk materiale er større enn nedbrytningen slik at det dannes torv. Areal blir klassifisert som myr etter en samlet vurdering av torvlag, vegetasjon og de naturlige dreneringsforholdene. Generelt skal torvlaget i myr være 30 cm tykt, men dette er ikke absolutte krav.

Viktige naturtyper av myr er i hovedsak koblet mot grad av urørthet, sjeldenhet, kontinuitetsmiljø og artsrikdom. Myrene med skogsområdene rundt er viktige rasteplasser for mange trekkfugler, spill- og hekkeplass for mange andre fuglearter som orrfugl, storfugl, enkeltbekkasin, trane og brushane (VU). De er også viktige beite- og jaktområder for fugl, rovfugl og vilt. Mange mindre synlige arter av insekter, moser og karplanter har myrområdene som sitt eneste leveområde. Myr inneholder også naturtyper av nasjonal forvaltningsinteresse som rikmyr (EN-NT), seminaturlig myr som slåttemyr og beitemyr (EN) og nedbørsmyr (NT).

I tillegg til betydning for naturmangfoldet har myrene stor betydning i forhold til vannmagasinering og klima. Myrene holder tilbake vann som bidrar til at bekker og elver i skog og kulturlandskapet ikke blir tørrlagte i perioder med lite nedbør. Dette gjør også at myrene kan ha en flomdempende effekt, som bare blir viktigere i årene framover med et våtere og villere klima.

Myrene har også en vesentlig renseeffekt på vannet på grunn av den lange oppholdstiden. Opphopning av planterester gjør myrene til et viktig karbonlager. Intakte myrer tar opp CO_2 fra lufta. Ødeleggelse av myr vil derfor bidra til store klimagassutslipp.

Myr utgjør totalt rundt 5 % av arealet i Oppdal (SSB tabell 09594), der over halvparten finnes over tregrensa. Myr har et spesielt vern da det regnes som en naturtype i tilbakegang. Det anslås at Norge har mistet en tredjedel av myrarealet på grunn av grøfting, oppdyrking og utbygging. I Oppdal ble det fra 50- til 90- tallet dyrket opp rundt 1000 dekar av Oppdalsmyrene sør for Fagerhaug.

Det har blitt strengere med inngrep i myr, senest med endringa nydyrkingsforskriften i 2020 som forbød nydyrking av myr, med muligheter for unntak (dispensasjon) der det er særlige behov i landbruket. Grøfting av myr i forbindelse med skogsdrift er i dag ikke tillatt ifølge skogstandarden. Det er også forbudt å grøfte myr for å plante skog. Dette følger av skogbrukslovens forskrift om bærekraftig skogbruk.

Bygging på myr er derimot fortsatt tillatt. I Oppdal viser arealregnskapet at fra 2010 til 2015 ble det dyrket opp 100 dekar myr, mens nær 10 dekar myr ble nedbygd. I vedtatte reguleringsplaner i Oppdal (bygge- og samferdselsformål) er det en rest innen kategorien myr og vann på over 50 dekar som ennå ikke er utbygd (Tiltaksdel til klima- og energiplan – med klimabudsjett 2022).

HVOR:
De største sammenhengende myrarealene finner vi i fjellskogbeltet i Trollheimen, Minilldalen, Nerskogen og Grytdalen, samt skogsområdene rundt Fagerhaug. Det meste er fattige nedbørsmyrtyper med næring kun fra regnvann (NT), eller med tilsig av næringsfattig jordvann.

Av rikmyrer (EN-NT) er det registrert over 60 lokaliteter spredt i kommunen, mens kulturpåvirket (seminaturlig) myr som er beitet og/eller slått (CR) har nær 30 registrerte lokaliteter. Vi finner rikmyr og seminaturlig myr blant annet rundt Ångardsvatnet i Storlidalen, Gjevilvassdalen, rundt Skarvatnet og Grytdalen.

KUNNSKAPSSTATUS:
Det trengs mer kartlegging av rikmyr og kulturpåvirket (seminaturlig) myr. Nedbørsmyrer finnes det antakelig flere av, også i skoglandskapet.

ØKOLOGISK FUNKSJON:
Særlig rikmyr og slåttemyr er viktige for artsmangfoldet, som leveområde for en rekke rødlistearter. Fattige myrtyper er ikke så artsrike, men har viktige funksjoner som karbonlager og flomdemper.

TRUSLER:
Nedbygging, drenering, manglende skjøtsel (slåttemyr) oppdyrking, skogplanting, torvstrøproduksjon og introduksjon av fremmede arter som busk- eller bergfuru og sitkagran. Forstyrrelser og motorisert ferdsel på barmark er også uheldig.

AVBØTENDE TILTAK:
Skjøtsel av slåttemyr. Forbud mot bygging på myr. Restaurering av myr.

De største sammenhengende myrarealene finner vi i fjellskogbeltet i Trollheimen, Minilldalen og Nerskogen, samt skogsområdene rundt Fagerhaug og sør for Driva ved Ålbu (Morka). Det meste er fattige myrtyper med næring kun fra regnvann (nedbørsmyr), eller med tilsig av næringsfattig jordvann.

Rikmyrer får tilsig av næringsrikt, kalkholdig vann som medfører stor artsrikdom, gjerne med orkideer og næringskrevende moser. Til sammen er det registrert over 60 lokaliteter i Oppdal av rike myrer (ulike kartleggingsmetode og inndeling). Sannsynligvis finnes det store mørketall, da det er begrenset areal som er kartlagt i Oppdal. Mange lokaliteter finnes i Gjevilvassdalen, rundt Ångardsvatnet i Storlidalen, rundt Skarvatnet, Grytdalen, Vinstradalen og noen spredte forekomster nord for sentrum mot Fagerhaug, i Åmotsdalen mv.

Et spesielt myrområde som vi deler med Rennebu kommune er Minilldalsmyrene naturvernområde. Myrområdet ligger omkring meandrene i Minilla, med gamle setervoller, vierkratt og løvskogslier. Området har et svært rikt fugleliv, særlig ender, vadere og rovfugl.

SLÅTTEMYR

Slåttemyr er en sterkt truet naturtype (EN) og utvalgt naturtype etter naturmangfoldloven. Myrtypen er kulturpåvirket (seminaturlig) da den er preget av langvarig hevd gjennom slått og beite. Av slåttemyr er det registrert 6 lokaliteter, tre av disse er i Storlidalen, de øvrige ligger spredt i kommunen ved Nonshøsetra, Håker, Snøve og Skjørstad. Sannsynligvis finnes det flere slåttemyrer rundt om i kommunen som ikke er kartlagt ennå.

Trane hekker i myrområder i Oppdal.På grunn av bestandsøkning har den også blitt vanligere i kulturlandskapet. Foto: Per Willy Bøe

Fjell

Alle naturlige åpne områder over skoggrensa kategoriseres fjell. I Oppdal er over 70 % av landarealet fjell, og store deler er vernet.

Deler av fjellvegetasjonen i vestlige og nordvestlige strøk av Oppdal er relativt alminnelig. Lokalt kan en finne kalkkrevende vegetasjon, som i fjellene rundt Gjevilvassdalen og Storlidalen (Blåhø, Gjevilvasskamman og Reinsbekkdalen, Svahø, Buslættkammen, Storhaugen). Mot Finnpiggan og Brattskarven ved Blåøret er det også registret kalkrike fjellområder.

I sørlige og østlige deler av kommunen finner vi store kalkrike områder. Her er noen av de mest velkjente og artsrike fjellplanteområdene i Nord-Europa. Knutshøene og Kongsvoll er klassiske, kjente fjellplanteområder med en rekke sjeldne arter. Noe mindre kjent er de rike områdene på østsida med Vinstradalen og Sissihø.

Andelen inngrepsfrie fjellområder er sterkt redusert på grunn av tyngre menneskelige inngrep som veger, jernbane, kraftutbygging og hyttebygging. Menneskelig ferdsel og forstyrrelser utgjør også en stor trussel mot sårbare naturverdier. Klimaendringene vil få store konsekvenser for en rekke arter som lever i marginale strøk. Skoggrensen vil bevege seg sikkert oppover i takt med klimaendringer og redusert beitetrykk.

HVOR:
Over 70 % av landarealet i Oppdal regnes som fjell, og store deler er vernet. Flere registrerte kalkrike områder i fjellet ligger utenfor verneområdene.

Oppdal har noen av de mest kjente og artsrike fjellplanteområdene i Nord-Europa. Knutshøene og Kongsvoll er klassiske områder med en rekke sjeldne arter som har vært studert i århundrer. Noe mindre kjent er de rike områdene på østsida med blant annet Vinstradalen, Sissihø og nord i kommunen med Gjevilvasskamman og Tyrikvamsfjell.

KUNNSKAPSSTATUS:
Utenom de klassiske områdene er kunnskapen om fjellfloraen nokså fragmentarisk, tilfeldig og delvis vanskelig tilgjengelig.

ØKOLOGISK FUNKSJON:
Flere særegne og representative økosystemer og landskap, også delvis intakt høyfjellsøkosystem på Dovrefjell der villrein, jerv fjellrev, kongeørn og ravn har en nøkkelrolle. Rik fjellflora med mange endemiske fjellplanter der særlig kalkrike områder er verdifulle, samt sent utsmelta snøleier, rasmarker og annen pionervegetasjon.

TRUSLER:
Oppdeling av leveområder, infrastruktur og menneskelig ferdsel. Klimaendringer medfører endrede levekår for arter som lever på grensen av klimasoner.

AVBØTENDE TILTAK:
Regulering av ferdsel og motorisert ferdsel.

Skog

Rundt 365 km² av Oppdals areal er dekt av skog. Det meste er fjellbjørkeskog Produktivt skogsareal befinner seg i hovedsak under 7-800 moh., og er dominert av furu.

Gråor er et pionértre som etablerer seg etter ras og flom. Derfor er naturtypen gråor-heggeskog typisk for rasutsatte skoglier i Oppdal, og for flommark langs Driva. Gråor har samliv med strålebakterier som henter nitrogen fra lufta. Derfor er gråorskogen alltid nitrogenrik og full av planter som trives under slike forhold. Gråorskogen er rik på sopparter, insekter og fugl. Kalkrik gråorskog huser også den sjeldne rødlistearten dalfiol. Ved bedre undersøkelser av denne skogen i Oppdal, vil nok en del nye lokaliteter måtte avgrenses. All kartlagt gråor-heggeskog i Oppdal er så langt ført under andre typer, som kalkskog og større elveører.

I Oppdal forekommer rikere sumpskog først og fremst som gråorskog med ulike vierarter på fuktig jord med friskt sigevann eller bekker, gjerne i nærheten av oppkom (kilder). Det er viktig å la denne skogen være i fred uten forstyrrelser av de hydrologiske forholdene. Kunnskapen om typen er mangelfull. Vi har bare kartlagt små flekker, og da først og fremst som mindre deler sammen med andre skogtyper.

Tilgangen på død ved er kritisk for mange arter i skogen, og finnes gjerne i gammel lauvskog. God og kontinuerlig forekomst av død lauvved gir gode levevilkår for råtevedmoser, en rekke vednedbrytende sopparter og insekter, blant annet billearter.

Mange slike arter kan brukes som signalarter på gammel skog. I tillegg har slik skog gjerne hatt god og stabil fuktighet som har gitt gode vekstvilkår for en rekke krevende lavarter av neverlavslekten. Flere hakkespettarter, som dvergspett, er avhengige av insekter i råtten ved i slike skoger.

Av spesiell interesse i Oppdal er den gamle lauvskogen langs Driva i Gråura. Her er det lokalt store mengder med gammel og død osp og andre lauvtrær. Mange arter som trolig stiller store krav til tilgangen på slike trær forekommer her, og enkelte av disse er meget sjeldne både nasjonalt og internasjonalt. I området fra Sunndalsgrensa og opp mot Lønset finnes også lommer med rik edellauvskog.

Kalkskog oppstår i områder med høy pH i jordsmonnet, og er særlig velutviklet ved Torve-Ålbusbakkan, og i tillegg i Gråura nedenfor Liabø. Kalkbjørkeskog finnes velutviklet en rekke steder i Oppdal, da gjerne i beitete utforminger som i Vinstradalen og ved Gissinger. Typen er mangelfullt kartlagt.

Marisko (VU) er en sjelden, truet orkidé som også er fredet etter den tidligere naturmangfoldloven. I Oppdal vokser marisko noen få steder i de lavereliggende delene av bygda, primært på kalkholdig jord i åpne skogområder.

Oppdal kommune har hatt samarbeid med grunneier om skjøtsel av området der marisko vokser for å rydde skog og slippe mer lys til voksestedet. Planten er sårbar for tråkk, og kan være vanskelig å få øye på før blomstring.
Foto: Per Willy Bøe

HVOR:
Oppdal har 16 % skog (365 000 dekar) der det meste er fjellbjørkeskog. Produktivt skogareal domineres av furu og befinner seg i hovedsak under 7-800 moh. Blandingsskog med bjørk og furu er vanlig i bygdene i de lavestliggende delene av kommunen. I vestre del av Drivas dalføre mot Sunndal finnes mindre områder med edellauvskog. De største furuskogområdene i Oppdal finnes fra fylkesgrensa ved Gråura østover langs bygda, og sørover mot Drivdalen og Åmotsdalen.

Av spesiell biologisk interesse og verdi er kommunens høgstaudebjørkeskog, sumpskogområder, gråor-heggeskog (særlig elvekantskog langs Driva) og gammelskogområder. Elvekløfta som Driva danner i og ovenfor Gråura inneholder flere av disse skogtypene og utgjør samlet sett ett av de mest spesielle og verdifulle skogsområdene i Midt-Norge.

KUNNSKAPSSTATUS:
Det trengs bedre kartlegging av områder med gammelskog, kalkskog og rikere sumpskog. Flere kløftdaler er mangelfullt undersøkt.

ØKOLOGISK FUNKSJON:
Nær halvparten av de truede artene på rødlista lever helt eller delvis i skog. Innenfor skog vil det være særlig kalkskog og gammelskog som er viktige leveområder for rødlisteartene.

TRUSLER:
Omdisponering av skogareal til utbygging, vegbygging, beite m.m. Flatehogst vil for noen arter være en trussel.

AVBØTENDE TILTAK:
En god del skog er vernet, spesielt gjennom frivillig vern av Gråura naturreservat som pr. 2022 utgjør 3715 dekar. Lukket hogst ved at det står igjen mer enn 15 trær per dekar etter hogst eller at det hogges små flater på under to dekar, kan opprettholde livsmiljøet til flere arter.

Urskog finnes knapt i distriktet, men urskogsnære områder er kjent. Områder med gammel barskog og god tilgang på død ved finnes i Oppdal særlig i deler Drivas dalføre mellom fylkesgrensa i Gråura og Vognill. I tillegg er det områder med gammel barskog i Langvelldalen, Rånnåsetra og rundt Trollskodalene opp mot Kviknevangen.

Flere lokaliteter skiller seg ut med betydelig mangfold av gammelskogsarter som dels er knyttet til furu. Dette gjelder både dødvedarter av sopp og insekter, men også lav og råtevedmoser. Enkelte av artene er sjeldne i hele Nord-Europa. Mange av insektene foretrekker tørr og soleksponert ved, mens moser og sopp gjerne vil ha fuktige og skyggefulle miljøer.

Elve- og bekkekløfter har gjerne et spesielt fuktig klima, og topografien gjør at skogen her har vært lite utnyttet, og dermed ofte har en del død ved.

Den mest spesielle lokaliteten er Drivas elvekløft fra Lønset vestover mot Grensen i Sunndal. Der forekommer både gammel furuskog, grov gammel osp, og generelt grovvokst lauvskog av ulike slag (gråor-heggeskog, hasselskog, høgstaudebjørkeskog med mer).
Her er gode bestander av sjeldne gammelskogsarter av sopp, lav og moser.

Oppdal har også mange andre bekkekløfter, som Vinstra, Festas elvekløft og elvemøtet mellom Driva og Ålma. Noen er undersøkt, andre ikke eller bare overfladisk kartlagt. På østsida av Oppdal, mot Kviknevangen går flere dype kløftdaler, de største er Stortrollskodalen og Styggtrollskodalen. Disse er mangelfullt undersøkt.

Gammel furuskog med hengelav i Langvelldalen

BEITESKOG

Beiteskog representerer skog som er beitet av husdyr (storfe, småfe og hest) i en slik grad at vegetasjonen får et tydelig beitepreg. Beiteskog er preget av tidligere tiders allsidige ressursutnytting ved beite og annen forsanking i utmark. Mens beiting i skog tidligere også omfattet melkekyr, er driftsformen nå oftest avgrenset til sau, ammekyr og ungdyr.

Gradvis reduksjon i totalt beitepress og annen ressursutnytting i skog til husdyrbruk har vært en klar tendens fra 1950-tallet og fram til ut på 1990-tallet. Men i de siste 10-20 årene har krav til blant annet beite i utmark og betydelig økning i antall ammekyr ført til noe økning i bruken av skogsbeite.

I Oppdal er det regisrert 24 lokaliteter med beiteskog i Naturbase. Disse lokalitetene ligger stort sett i seterdalene, og i bjørkebeltet mellom gårdene og snaufjellet.

Beiteskog i bjørkebeltet. Foto: Oppdal kommune

HVOR:
65 registrerte områder slåttemark og 460 lokaliteter naturbeitemark spredt i og rundt gammel hagemark /naturbeiter. I hoveddalføret ligger slåttemarker og naturbeitemarker gjerne ned mot elva, nedenfor den mer intensivt drevne dyrka jorda, eller i bakkene opp imot utmarka, på oversida av dyrka jorda. Flest slåttemarkslokaliteter finner vi i Klevgardan. I tillegg er det mange naturbeitemarkslokaliteter i seterdalene våre.

KUNNSKAPSSTATUS:
Det har de siste 20 årene vært stort fokus på å kartlegge naturverdiene i gammel kulturmark i Oppdal, både i forbindelse med tilskudd til skjøtsel av arealene, og hytteutbygging. Dette er trolig derfor blant de naturtypene som er best kartlagt. Likevel kan det være behov for supplerende kartlegginger i en del områder.

ØKOLOGISK FUNKSJON:
Ulike driftsformer og bruk av areal i jordbruket har gjennom århundrer skapt et mangfold av naturtyper og leveområder for arter. Slåttemark og naturbeitemark er avhengige slått og beiting for å bevares. En rekke trua arter, både planter, sopp, insekter og fugler har disse naturtypene som viktige leveområder.

TRUSLER:
Mangel på skjøtsel, eller for svak skjøtsel, for eksempel for lavt beitetrykk, er den største trusselen for disse naturtypene. Gjødsling, pløying og oppdyrking vil også redusere artsmangfoldet. Det er mange dyr på beite i Oppdal, men beitetrykket er ujevnt fordelt, og i enkelte områder ser vi en kraftig tendens til gjengroing. Klimaendringer, med lengre vekstsesong og høyere gjennomsnittstemperatur kan også øke gjengroingshastigheten.

AVBØTENDE TILTAK:
Det er egne tilskuddsordninger som stimulerer til skjøtsel av slåttemark og naturbeitemark både i landbruket og miljøforvaltningen. I tillegg er de generelle og nasjonale ordningene for tilskudd til jordbruksdrift er viktige for å opprettholde et aktivt landbruk med tilstrekkelig antall beitedyr for at naturbeitemarkene ikke skal gro igjen.

Kulturlandskap

Jordbrukets kulturlandskap er et resultat av mange generasjoners bosetting og ressursutnytting. I innmark og utmark finnes en mosaikk av åker og eng, beitemark, kantsoner, tun, steinutgarder, gjerder og andre typer natur- og kulturmiljøelementer.

Mye av den naturen som vi ser på som «uberørt» er kulturlandskap fordi den har blitt høstet på samme måte over lang tid, og har et plante- og dyreliv som er tilpasset bruken. Eksempler er ulike beiteskoger, naturlige beitemarker og enger. Disse høstingsformene startet langt tilbake i tid, de eldste for ca 5-6000 år siden, og holdt seg nokså uforandret frem til om lag 1950-tallet. De bidro til åpne landskap med stor variasjon og et spesielt rikt biologisk mangfold: de er «hot-spots». 29 % (798 arter) av de truede artene på rødlista finnes i disse kulturpåvirkede naturtypene.

Rik blomstring i kulturlandskapet. Foto: Oppdal kommune

Det er viktig for naturmangfoldet og naturopplevelsen at vi i Oppdal beholder et åpent og levende jordbrukslandskap generelt, og at vi ivaretar de spesielt verdifulle områda. Naturlige og ugjødsla engtyper har hatt en sterk tilbakegang i etterkrigstida på grunn av intensivering av landbruket og endra beitebruk, og er i dag en sårbar naturtyper (VU).

Boreal hei er også en kulturpåvirket naturtype, som vi finner blant annet i Vinstradalen. Dette er en åpen naturtype dominert av dvergbusker og lyng. Den har blitt til som et følge av hogst, etterfulgt av beiting med husdyr og er avhengig av beite, eventuelt kombinert med buskrydding for ikke å gro igjen.

Oppdal er en av de kommuner i Norge med mest slåttemark og naturbeitemark (inkludert hagemark), og botanikere finner større artsutvalg her enn ellers i Norge. Dette er på grunn av det store antallet husdyr på utmarksbeite, kombinert med store arealer med kalkrikt jordsmonn. Særlig viktig er seterdalene i kommunen. Dessuten er de kalkrike og artsrike tørrengene i Oppdal av særlig stor verdi.

Naturbeitemark er en trua naturtype som er helt avhengig av beitedyr for å opprettholdes. Oppdal har 15 % av alle lokalitetene i hele Trøndelag. Dette er en naturtype som ikke har hatt så stort forvaltningsmessig fokus, men som fort kan bli like sjelden som slåttemark, hvis ikke husdyrbeitet opprettholdes.

SLÅTTEMARK

Slåttemark er en kritisk truet naturtype (CR) og har også status som utvalgt naturtype etter naturmangfoldloven, med egen handlingsplan. Oppdal har i særstilling mange slåttemarker (64 registrerte) med rundt 15 % av alle slåttemarkene i Trøndelag. Bare i Klevgardan, som er utvalgt kulturlandskap, finnes 27 lokaliteter.

Slåttemark er blant våre mest artsrike naturtyper med mange trua arter. Slåttemarkene er ugjødsla enger som tradisjonelt ble slått regelmessig og forholdsvis sent i sesongen for å skaffe vinterfôr til husdyrene. Opphør av slått som skjøtselsform er derfor den største trusselen mot denne naturtypen.

Slåttemarkene domineres av ville plantearter, og de er ofte urterike. Derfor blir de gjerne kalt blomsterenger. Svært mange arter har slåttemarkene som leveområde, også insekter.

Det er utarbeidet 13 skjøtselsplaner for i alt 39 av de 64 registrerte lokalitetene med slåttemarker i Oppdal. Mange av disse grunneierne søker tilskudd til skjøtsel av slåttemark fra Miljødepartementet. Som motivasjon til å gjennomføre miljøtiltak ut over det som forventes av vanlig jordbruksdrift, bør tilskuddene heves betraktelig.

BEITEMARKSSOPP

Dette er økologiske spesialister som lever i beitemarker, i symbiose med beitegras. Eksempler er stor eggrøyksopp, semsket rødskivesopp, lillabrun rødskivesopp, lutvokssopp, fjellvokssopp. Mye tyder på at beitemarkssopp har et intimt samliv med planter som har med stoffomsetning å gjøre. Trolig kan de både bryte ned dødt organisk materiale og forsyne plantene med viktige næringsstoffer som de ellers ikke vil fått tak i.

Grå småfingersopp Clavulinopsis cinereoides (NT) er en sjelden beitemarkssopp. Foto: Jon Bjarne Jordal. Aunsetra i Oppdal

KLEVGARDAN

I dalsida vest i Oppdal ligger Klevgardan, med tradisjonelle gardsbygninger, husmannsplasser og setre. I 2018 ble Klevgardan et av 49 utvalgte kulturlandskap i Norge.

Området har i all hovedsak beholdt sine biologiske og kulturhistoriske kvaliteter og utgjør dermed et mer eller mindre komplett miljø. Området har flere hus som er tilpasset den brattlendte og stedvis rasutsatte lia. Kalkrike bergarter og varmt og tørt lokalklima i sørhellingene gir et stort artsmangfold, særlig knyttet til tørrbakkeflora og blomsterelskende insekter.

Det er også rester etter gamle kjerreveier og steingjerder. Den gamle kløvstien mellom Trøndelag og Nordmøre kan følges flere steder.

Landbruksdrifta er basert på sau og storfe, delvis økologisk og med den tradisjonelle kurasen sidet trønderfe. Satsingen er basert på frivillighet fra grunneiernes side og områdene følges opp med en særskilt forvaltning og øremerkede midler.

Her videreføres viktig kunnskap om de gamle driftsmåtene sammen med moderne drift på ulike teiger. Slik opprettholdes både naturbeitemarkene og slåttemarkene, som er blant de aller viktigste i Trøndelag.

På Klevgardan får kalvene av sidet trønderfe beite i solrike beitebakker. Foto: Arnvid Sæther.

Naturmangfold i sentrums- og boligområder

Naturmangfold i sentrums- og boligområder omfatter alle grønt- og vannområder innenfor de grå, nedbygde områdene. Dette kan være private hager, parker, trerekker, vegkanter, uteområder rundt offentlige bygg, skolegårder og 100-meterskoger. Selv om disse områdene er mer artsfattig enn naturen ellers, kan slike miljøer være viktige levesteder for noen arter. I parker, trerekker eller på kirkegårder er ofte bark og hulrom på store gamle trær levesteder for flaggermus, insekter, lav og moser.

Naturmangfold i vann og grønne områder i sentrums- og boligområder har mange funksjoner og bidrar til:

- Økt biologisk mangfold
- Det forbedrer luftkvaliteten, skjermer for vind, demper støy, gir skygge og skaper triveligere miljø.
- Grønne områder er trivselsfremmende og er viktig for både psykisk og fysisk helse med rom for gode opplevelser, inspirerer til lek og aktivitet
- Kjøkkenhager og verandakasser kan bidra til matproduksjon i boligområder og tettsteder.
- Grøntområder kan bidra til leveområder til en rekke pollinerende insekter, og fugler og ekorn som sprer frø.
- Både vann og vegetasjon kan bedre lokal klimahåndtering og overvannshåndtering.
- I tillegg bidrar det sterkt til hvilket inntrykk man får av Oppdal, og hva som er vår identitet og attraktivitet.

Det mest synlige grønne elementet i sentrumsområdet er store, gamle trær. Oppdal sentrum lå opprinnelig på en furumo, og større, gjenstående trær i sentrum kan være flere hundre år gamle.

Det er viktig å ha god forvaltning med kunnskap om og bevisst drift og skjøtsel av grønt- og vannområder i sentrumsområdet. Her kan både kommune, innbyggere, utbyggere og andre gjøre en forskjell. Det går raskt å hogge ned et tre som det har tatt 200 år å vokse opp, og kostnadene er store dersom et tilsvarende tre skal plantes som erstatning.

Eksempler på viktige områder er Kullsjøen og friluftsområdet ved sentralskoleanlegget langs Ålma. Begge områdene er statlig sikra friluftsområder. Kullsjøen med de store furuene rundt, skaper et idyllisk naturmiljø. Ved Kullsjøen det tettvokst løvskog og et lite sumpområde, som er positivt for naturmangfoldet. Området er attraktivt for flere fuglearter, og i våtmarksområdene hekker det stokkand og krikkand.

Ålma med skogsområdene rundt er et viktig miljøskapende element, som er lett tilgjengelig for Oppdals befolkning. Området ligger også tett ved skolene, som er positivt for formidling og undervisning om naturen. Slike områder og andre hundremetersskoger er viktige å bevare. Ved å ha lett tilgang til natur og grøntområder, blir det også lettere å verdsette naturen. Dermed kan man øke forståelsen for viktigheten av å ta vare på naturverdiene rundt oss.

Oppdal kommune gjennomførte i 2014 ei kartlegging av friluftsområder i kommunen etter miljødirektoratets veileder for kartlegging og verdsetting av friluftsområder. De kartlagte områdene ligger som et eget kartlag i Naturbase. Friluftsområder som er kartlagt som viktig eller svært viktige nærturområder, markaområder, leke- og rekreasjonsområder og grøntkorridor vil også være viktige for å bevare naturmangfoldet i sentrums- og boligområder.

Blomstereng med et yrende insektliv i en privat hage i Oppdal

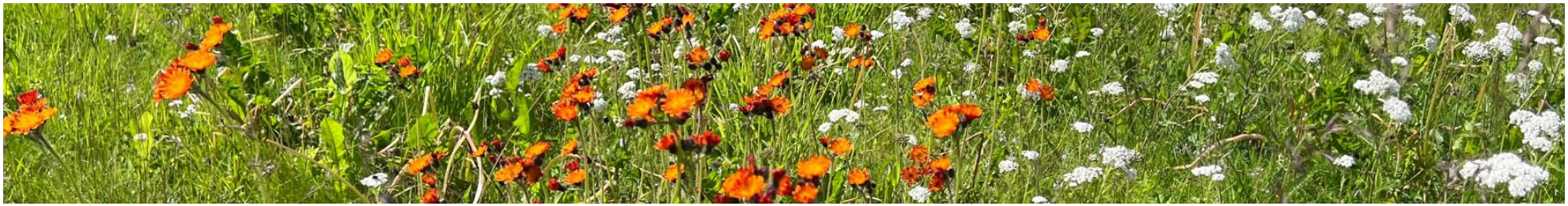

Dyreliv

HJORTEVILT, JAKT OG FISKE

Viltkart for Oppdal (2014) gir en oversikt over arter og leveområder for en rekke pattedyr og viltarter. De store hjortedyra elg, hjort og rådyr har alle livskraftige bestander i Oppdal. Elgbestanden er stabil, og det felles årlig i underkant av 50 dyr. Antall rådyr varierer med snøforholdene, mens det har vært en betydelig reduksjon i avskyting av hjort de siste par åra.

Kommunen godkjenner bestandsplaner i forhold til de kommunale mål og retningslinjene for hjortevilt. Her skal det tas hensyn til nærings- og rekreasjonsverdier og at det ikke blir uakseptable ulemper for andre samfunnsinteresser som beiteskader og trafikkulykker.

Viltarter i hvert enkelt område har ulike krav til sitt leveområde ut fra behovet for næring, skjul og reproduksjon med mer. For mange viltarter vil disse kravene veksle med årstidene. Naturlige våtmarksområder er ofte verdifulle for viltet, da det både gir naturlig skjul, godt beite og tilgang på drikke. Lauv- og barskog danner et naturlig leveområde for artene året rundt. Slike viktige viltområder i Oppdal må ivaretas uten å oppstykkes med utbygginger og forstyrrelser gjennom organisert ferdsel.

Jakta organiseres gjennom utmarkslag, grunneierlag og Oppdal bygdeallmenning og Statskog. Fiske er organisert gjennom Oppdal bygdeallmenning, grunneierlag og Driva elveierlag.
Oppdal bygdeallmenning har om lag 120 fiskevann, og forvalter med det de fleste av fiskevannene i Oppdal kommune. Foto: OPP

VILLREIN

Villreinen har kommet på rødlista med status nær truet (NT). Den nasjonale kvalitetsnormen for villrein (2020) har gjort en samlet vurdering av tilstanden til villreinområdene i Norge. Den viser at det lyser rødt for både Knutshø -og Snøhettastammen. Som eneste land i Europa med bestander av villrein, har Norge et spesielt ansvar for å ta vare på villreinen og dens leveområder.

Villreinen lever under svært marginale forhold og er i en situasjon hvor den ikke bør miste mer av sine viktige leveområder. Hovedutfordringene for Knutshø- og Snøhettastammen er oppdeling av villreinområdene, infrastruktur og menneskelig ferdsel.

I tillegg kan effekter av klimaendringer med nedising av beiter, parasitter og jaktforvaltning bidra til å forklare tilstanden i villreinområdene.

Kvalitetsnormen har flere fokusområder i Oppdal. Dette er steder i villreinens sitt leveområde med arealinngrep og/eller menneskelig aktivitet er på et nivå som kan skape utfordringer for villreinen. Effektene av dette er ofte at reinen unngår å bruke områder den ellers ville ha tatt i bruk på den gjeldende årstid, eller ulik grad av hindringer av reinens naturlige trekk.

Fokusområdene i Oppdal er: Stroplsjødalen, Dindalen, Soløyfjellet/Snøfjellstjønna, Sæterfjellet, Elgsjøen, Flåman, Veslvonin, Unndalen, Setaldalen, Hånnåbekksetra, Orkelsjøen med bilveien inn, Orkelsjøvegen og Vesle Orkelsjø.

Omfattende studier på villrein og menneskelig ferdsel i Stroplsjødalen og Hjerkinnplatået, viser at ferdselen er så omfattende at den i perioder er over villreinens tålegrenser. Moskusen har en indirekte negativ effekt på villreinens bruk av områdene. Både uorganisert og organisert moskusturisme, samt ferdsel langs merkete turstier, bidrar til at den samlede belastningen er for stor for villreinen.

De andre fokusområdene har ulike grader av arealunnvikelse til ulike tider av året. For eksempel er Sæterfjellet sårbart med hensyn til kalvings og oppvekstområder, og reinen unnviker derfor områdene ved mye ferdsel på senvinteren/ våren og i sommersesongen. Reinen unngår også Orkelsjøområdet og videre nordover og trekkpassasjen over Olmflye om vinteren.

Det vil bli viktig å følge opp kvalitetsnormen for villrein, med tiltaksplanene og ny Stortingsmelding for villrein som er under arbeid i 2023 - 2024.

Villrein. Foto: Dovrefjell - Sunndalsfjella nasjonalpark.no

Moskus. Foto: Vegard Antonsen

MOSKUS

Moskusen var en del av faunaen i Norge for 30 000 - 100 000 år siden, men arten døde ut i Skandinavia under siste istid. Dagens bestand på Dovrefjell er etterkommere av dyr som ble innført fra Grønland årene 1947 - 1953. Forvaltningsplanen for moskus skal legge til rette for at både moskusen og turisttrafikken den skaper, ikke skal true de naturlige artene og økosystemene innenfor leveområdet. Bestanden skal ikke overstige rundt 200 vinterdyr. Det er også en del sykdomsutfordringer (munnskurv, parasitter og lunge- og øyebetennelse) som må holdes under kontroll.

En følge av internasjonalt ansvar, nasjonale mål, og verneformål, er at forvaltningen av moskusbestanden på Dovrefjell skjer innenfor rammen av villreinens tålegrense. Tilrettelegging for verdiskaping, som moskusturisme, må gjennomføres på villreinens premisser. Moskusen i seg selv anses ikke som en trussel mot villreinen, andre opprinnelige arter eller økosystemene på Dovrefjell.

Moskusen er en turistmagnet, og ferdselen den skaper utgjør en voksende konflikt med villreinen. For å drive moskusguiding som næringsvirksomhet i nasjonalparken, kreves dispensasjon fra verneforskriften om vern av Dovrefjell – Sunndalsfjella nasjonalpark. For å sikre tilstrekkelig kunnskap om temaet, gjennomfører forvaltningsmyndighetene for verneområdet for moskusen møter og kurs med de faste guidefirmaene.

Den største utfordringen i forhold til moskusinteressen er alle som går på egenhånd i området uten guide.

ROVDYR OG ANDRE LANDPATTEDYR

I tillegg til villrein, er det registrert 11 andre arter av pattedyr som er truet eller sårbare i Oppdal. Fjellrev er sterkt truet (EN) og en prioritert art som er omtalt nærmere på side 36. Av store rovdyr er det sporadisk observert brunbjørn (EN) og ulv (CR) i kommunen.

Dovrefjell – Sunndalsfjella nasjonalpark tilhører forvaltningsområde for jerv (EN). Alle områder i Oppdal er beiteprioritert, som tilsier at det ikke skal være yngling av jerv her. Dette har enkelte år medført hiuttak av jervunger, som er en omdiskutert forvaltningspraksis. Jerven beveger seg raskt over store avstander og observeres i hele kommunen, også Trollheimen.

Gaupe (EN) er et skogsdyr, men finnes også i fjellnære strøk. Det finnes flere observasjoner blant annet i Gråura og Storlidalen. Observasjoner eller spor av rovvilt som gaupe, jerv, bjørn eller ulv, meldes inn i det skandinaviske rapporteringssystemet Skandobs, eller til rovviltkontaktene i Statens naturoppsyn. Skandobs finnes både som nettsted og mobilapp.

Hare er nær truet (NT) da den har opplevd 30 % nedgang de siste 10 år. Årsaker er jakt, reduserte leveområder og kvalitet på grunn av klimaendringer. Det er økende grad av «mismatch» mellom pelsfarge (sommer/vinterpels) og omgivelsene og som gjør haren mer sårbar for å bli tatt av rovdyr som rødrev og rovfugl på grunn av dårlig kamuflasje.

Det er registrert to arter truete flaggermus i Oppdal. Nordflaggermus (VU) er observert flere steder i kommunen. Den yngler nesten alltid i hus, ofte i tilknytning til piper. I tillegg kan hule trær og flaggermuskasser på bygninger tas i bruk. Utskifting av gatelysene til LED-lamper fører til en stor nedgang i flaggermusaktivitet ved gatelys. Mangel på frostfrie overvintringssteder, forandring i arealutnyttelse og gjengroing/tørrlegging av våtmark kan også spille inn. Skimmelflaggermus (NT) har kun en observasjon i Oppdal. Arten yngler og overvintrer i bygninger og bergsprekker.

Bjørkemus (NT) er svært sjelden, og ikke registrert i Oppdal siden 2000.

I artsdatabanken er det registrert en observasjon av ilder (VU) i Oppdal, ved Fundin. Dette kan være et individ som har kommet inn fra Sverige eller beveget seg nordover fra Hedmark.

Det er også gjort kun en observasjon av piggsvin (NT) i Oppdal. Det er usikkert om dette kun er en tilfeldighet eller om det finnes en etablert bestand her. Piggsvinet finnes opp mot nordgrensa for løvskog, i kulturlandskap med jordbruk, tettsteder og byer. Den trives der det er mildt vinterklima og ligger i vinterdvale i perioden oktober–april, eller kortere, avhengig av klima og snødekke.

Jervefamilie i Storlidalen i 2018. Bildet viser tispe med to av de tre valpene sine. Foto: Harald Jære

VILLAKS

Atlanterhavslaksen, som norsk villaks tilhører, er på rødlista som nær truet (NT). Laksebestandene er genetisk tilpasset til miljøforholdene i de ulike elvene langs norskekysten.

Innkryssing av rømt oppdrettslaks og lakselus er vurdert som de største truslene mot laksen. Drivalaksen har hatt en nedadgående trend i innsig av voksen gyteklar laks i elvene våre. I tillegg er villaksstammen i Driva sterkt redusert på grunn av parasitten Gyrodactylus salaris (gyro).

De andre store truslene mot laks er vannkraftregulering og andre fysiske inngrep, sur nedbør og den fremmede fiskearten, pukkellaks.

Hoppende laks. Foto: Tore Krogen Nerhoel

BEKJEMPELSE AV GYRO

Introduksjon og spredning av lakseparasitten Gyrodactylus salaris er den største menneskeskapte trusselfaktoren mot norske laksebestander. Parasitten ble innført til Norge via yngel av oppdrettslaks på 70-tallet, og ble påvist i Driva i 1980.

Parasitten er kun 0,5 mm stor og fester seg til laksens kropp og finner og spiser på laksen. Parasitten kan også sitte på sjøørret og røye, men for disse er den ikke farlig. Parasitten har stor formeringsevne. Den spres lett i vassdraget mellom fisk og er derfor en stor trussel mot villaksen i Driva.

Det pågår nå en bekjempelsesaksjon for å fjerne parasitten og bevare de lokale bestandene av laks og sjøørret. Verdens største fiskesperre er bygget ved Snøvasmelan, ca 25 km fra elvemunningen. I fangsthuset ved fiskesperren blir all fisk desinfisert og genetisk testet. Sjøørreten slippes forbi for å gyte naturlig lenger opp i vassdraget. Laksen tas vare på til senere reetablering av fiskestammen, mens hybrider og oppdrettslaks blir avlivet.

Denne prosessen skal gjennomføres over 6 år. En går da ut ifra at lakseparasitten dør ut avseg selv ovenfor fiskesperren fordi den trenger laksen for å overleve. Etter dette følger kjemisk behandling av klor.

Etter at regionen forhåpentligvis kan friskmeldes, vil gjenoppbyggingen av laks- og sjøørretstammen fortsette fram til midten av 2030-tallet. Samtidig blir elva overvåket for å kontrollere at behandlingen har vært vellykket.

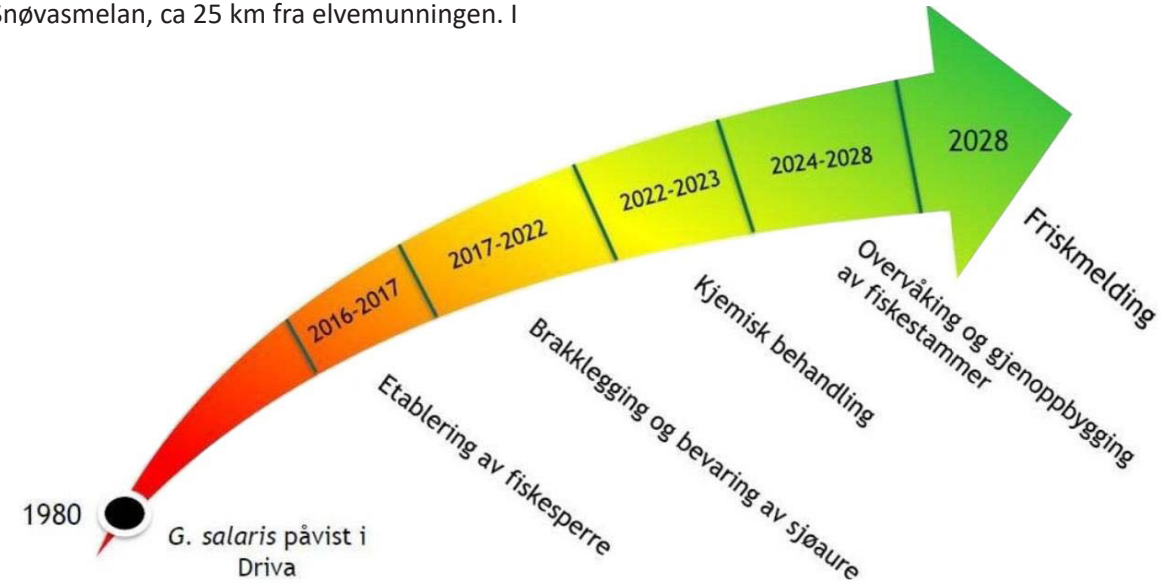

Plan for bevaring og reetablering av lokale laks- og sjøørretbestander ved bekjempelse av Gyrodactylus salaris i Drivaregionen. Kilde: Miljødirektoratet

Arter som er særpreget for Oppdal

ENDEMISKE ARTER

I Oppdal finnes en rekke arter som bare har sitt leveområde akkurat her, som kalles endemiske arter. De fleste er karplanter. Det er også gjort et par funn av insekter som sannsynligvis er endemiske for Oppdal (Frode Ødegaard).

Karplanter

- Oppdalsarve (Cerastium ×blyttii) (CR) - Leirtjønnkollen
- Knutshørapp (Poa lindebergii) (EN) - Knutshø og østover mot Tynset
- Oppdalssildre (EN) - østsida av Drivdalen/ Vinstradalen
- Dovreløvetann (Taraxacum dovrense) (ET) - Rundt Åmotsdalen mot Orkelsjøen. Gjevilvasskamman og Blåhø. Også i Jotunheimen
- Sørlig tinderublom (Draba cacuminum subsp. cacuminum) (EN) - Fra Finse til Trollheimen
- Oppdalsrapp (Poa arctica var. elongata) (ikke på rødlista)
- Sunndalsrapp (Poa arctica var. depauperata) (ikke på rødlista)

Huldreblom (Epipogium aphyllum) (VU) er en myteomspunnet orkidè. Lever et underjordisk liv, men titter fram når den skal sette frø ca med 30 års mellomrom. Funnet i Drivdalen ved steinbruddet i Klevan). Foto: Harald Taagvold

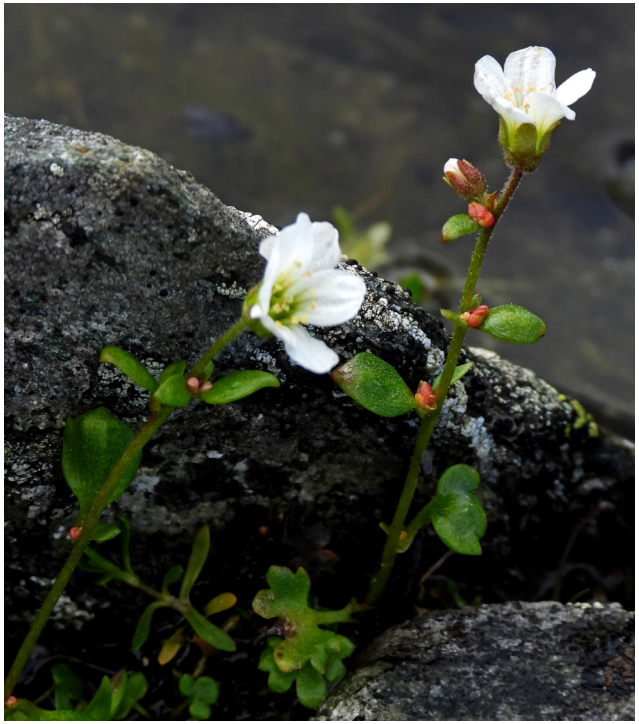

Oppdalssildre (Saxifraga x opdalensis) (EN) har en liten utbredelse rundt Oppdal fra Sissihø til Leirtjønnkollen. Foto: Per Willy Bøe

Insekter

- Snutebille - funnet i Klevan. Ikke navngitt ennå (Frode Ødegaard, pers.meld.)
- Kortvinge - slekt Bledius. Funnet ved Orkelsjøen. Ikke navngitt ennå. (Frode Ødegaard, pers.meld.)
- Dovremeldetege (Parapiesma unicolor) (EN)

Andre

- Nikketustmose (Tortule laureri) (CR) - Kongsvoll, Knutshø, Finnshø og Drivdalen
- Dovreknøttsnegl (Vertigo (vertigo) parcedentata) (DD) - Drivdalen og Grønbakken, Folldal og Dovre.

Dovremeldetege Parapiesma unicolor (EN) som lever på fjellsmelle ble nylig gjenfunnet av Frode Ødegaard. Foto: Arnstein Staverløkk. OPP

Kortvingen fra Orkelsjøen i slekten Bledius. Lever av alger under sand og grus i strandkanten. De er mellom 1,5–4 mm store.
Foto: Mohsen Falahati Anbaran

PRIORITERTE ARTER

I Oppdal har vi 3 prioriterte arter (14 totalt i Norge) etter Naturmangfoldloven: elfenbenslav, svartkurle og fjellrev. Det innebærer at artene er freda og har særskilt beskyttelse gjennom egen forskrift med bestemmelser om forvaltning.

Når en art er vedtatt som prioritert art, er alle uttak, skade eller ødeleggelse av artene forbudt.

I tillegg er det en enkeltregistrering av 5 individer av svarthalespove (CR), som også er en prioritert art. Disse er observert på trekket ved Orkelsjøen.

Svartkurle (Nigritella nigra) er svært sjelden, men finnes i Oppdal på kalkholdig slåttemark, beitemark og myrkanter. Foto: Per Willy Bøe

Svartkurle (EN)

Svartkurle er en flerårig orkide og en prioritert art etter Naturmangfoldloven. Den har status sterkt truet (EN). Den finnes i hovedsak i ugjødsla eng, som slåttemark og beitemark på kalkrik grunn. Svartkurle har begrenset utbredelse i Midt-Norge, og Oppdal er en av de viktigste kommunene i Norge og verden for arten.

Det er utarbeidet skjøtselsplaner for svartkurla i Oppdal, et ypperlig eksempel på hva godt samarbeid mellom botanikere og bønder gir av resultat:

I 2008 var det 36 blomstrende individ av arten i Oppdal, og i 2022 hadde det økt til 945 blomstrende individ. Grunneiernes og andre sin store innsats med skjøtsel har gitt resultater for arten og Oppdal har trolig flere tusen individer, da det er bare en liten del av plantene som blomstrer.

Det er registrert 14 lokaliteter av Svartkurle i Oppdal og i 2022 var det blomstrende individ på 12 av disse. 2 lokaliteter finnes i fjellet, de andre er i jordbrukslandskapet.

Å hindre beiting i blomstringstida og å unngå kunstgjødsel er helt nødvendig for å bevare arten. Blomstene skjermes derfor ved hjelp av nettingbur og gjerder. Disse fjernes etter frøspredning og det er viktig med god høstbeiting. 6 grunneiere fikk tilskudd til å bedre levevilkåra for svartkurla i Oppdal.

Fjellrev (EN)

Fjellreven er en prioritert art og et av Norges mest truede pattedyr. Høyt jakttrykk medførte fredning av fjellreven i 1930. Fredning til tross, bestanden av fjellrev har ikke klart å ta seg opp igjen på naturlig vis. Det at bestanden er så liten og oppsplittet, er i seg selv en stor trussel. Nyere forskning peker på endringer i smågnagernes syklus og rødrevens ekspansjon til høyfjellet som de to mest sentrale årsakene til fjellrevens vedvarende tilbakegang. Bakenfor ligger klimaendringene, sammen med menneskets økte bruk og påvirkning på landskap og økosystem. Fjellreven er helt avhengig av forvaltningstiltak for å komme tilbake til et bærekraftig nivå.

Miljødirektoratet etablerte en avlsstasjon for fjellrev på Sæterfjellet i Oppdal. De siste årene har fjellrevbestanden utviklet seg i riktig retning, slik at du kan oppleve å støte på arten i flere av fjellområdene våre. Status på rødlista har derfor blitt redusert fra kritisk truet til sterkt truet (EN).

Elfenbenslav (EN)

Det er gjort flere funn av den prioriterte arten Elfenbenslav øverst i Drivdalen, der det overvåkes 6 lokaliteter. Norge har et internasjonalt ansvar for denne arten som trives i en form for “fjellregnskog”. Kunnskapen om arten og påvirkningene er svært god. Trusler er veibygging, gjengroing, flomsikring og vassdragsregulering, flatehogst, klimaendringer og utbygging.

De første fjellrevvalpene som ble satt ut på Dovrefjell i 2007.
Foto: Morgan Frelsøy.OPP.

Fugler

Det er registrert 72 ulike fuglearter på rødlista i Oppdal. Noen av artene som er registrert, er basert på svært gamle observasjoner eller kan være på vei gjennom kommunen på trekk eller tilfeldige observasjoner.

Snøugle er registrert som kritisk truet, men er senest observert i 1989, så arten kan ikke regnes som en del av Oppdalsfaunaen lenger.

Andre arter som regnes som kritisk truet i Oppdal er tilknyttet kulturlandskapet, som åkerrikse og vipe. Åkerrikse er ikke observert i kommunen siden 2012, mens vipa er i sterk tilbakegang.

Hettemåke er også kritisk truet, og har hatt faste kolonier ved Halsettjønna, på holmen i Gjevilvatnet samt ved Vesle Orkelsjøen, men har forsvunnet de senere årene.

Hubro (EN) er svært sky og vanskelig å oppdage, men ble observert i Grytdalen i 2019. Trolig hekker ett-to par i Oppdal. Tyrkerdue (NT) er trolig helt forsvunnet fra Oppdal.

Enkelte sjeldne arter observeres i Oppdal under trekket eller at de forviller seg utenfor sitt hovedområde. Arter som er observert er polarsnipe, polarmåke, dverglo, steppehauk, tornirisk, rosenstær, svartterne, tundrasædgås, sivhøne, sothøne, skjeand, knekkand, svartkråke, kornkråke og nøttekråke. Svartrødstjert (EN) er svært sjelden med 0-4 hekkinger i Norge per år, og har de siste årene hekket i Stølen.

Mens meiser som toppmeis, granmeis og svartmeis har hatt betydelig tilbakegang, er det andre arter som synes å være i fremgang, som spettmeis, pilfink, stillits, kjernebiter, sangsvane, duetrost, vintererle, vandrefalk, havørn og trane.

Orrhanekamp. Foto: Vegard Antonsen

FUGLER I KULTURLANDSKAPET

Flere av fugleartene som er tilknyttet kulturlandskapet i Oppdal er i tilbakegang. Dette gjelder i første rekke vipe (CR) og storspove (EN). Mange småfuglarter er også avhengige av kulturlandskapet. Sanglerke (NT) hekket i Oppdal for 10 år siden, men har ikke vært observert i de senere årene. Andre arter som synes å være i tilbakegang i Oppdal med tilknytning til kulturlandskapet er stær (NT), låvesvale (LC), tyrkerdue (NT) og gulspurv (VU). Linerle og buskskvett har foreløpig livskraftige bestander, men følges nøye med da trendene er nedadgående.

Sandsvale (VU) er Norges minste svale, og har hekket i sandmæler ved Torvesøyan i Ålbu langs Driva de siste 60 årene. På grunn av erosjonssikring, har svalene funnet en ny hekkeplass i nærheten, uten å ta i bruk det kunstige «reirhotellet» som ble satt opp som erstatning i 2021.

Den store og opprinnelig sky tranen var tidligere en sjelden art, men bestanden har tatt seg voldsomt opp de senere årene. Arten hekker opprinnelig på myrer i skogen og i lavereliggende deler av fjellområdene. På grunn av bestandsøkingen, er også marginale hekkeområder tatt i bruk, og den har blitt mer vanlig å se i kulturlandskapet. Tranen kan også være en stor predator på andre fuglearters egg og unger i områdene der den hekker.

Storspove

Storspoven er nå en sterkt truet art på rødlista. I Oppdal er det rapportert inn 33 observasjoner i 2022. Til sammenligning ble det i 2021 rapportert 84 observasjoner av storspove i Oppdal. Begge år er observasjonene i perioden april – juni. Samme individ er trolig rapportert flere ganger av ulike personer. En mer intensiv drift av jordbrukslandskapet antas å være negativt for storspoven. Drenering, oppdyrking og gjenvoksing av naturlige leveområder (myrer og gressmarker) samt reirpredasjon pekes også på som negative påvirkningsfaktorer. Det er laget en internasjonal handlingsplan for arten.

Vipa er kritisk truet og sjelden å se i kulturlandskapet. Foto: Harald Jære

Vipe

Vipa har vært et vanlig syn i Oppdal, men ut over 2000-tallet har bestanden gått merkbart tilbake. Nå har arten status som kritisk truet (CR) på rødlista. På landsbasis er bestanden trolig redusert med 90 % siden 1970-tallet.

Den har nesten helt forsvunnet fra innmarka, hvor den har oppholdt seg tidligere. Det er igjen noen vipepar på lavfjellsmyrer som har berget. Men de som har hekket på innmarka er stort sett borte (Per Willy Bøe).

I 2021 hekket et vipepar i Storlidalen, men alle de 11 ungene ble spist av et tranepar (Harald Jære). Det har blitt observert vipepar i Storlidalen også i 2022, men det er uvisst om de har fått fram unger. Situasjonen er svært dramatisk for en kjent og kjær fugleart i landskapsbildet og et sikkert vårtegn for mange bønder i Oppdal.

Vipa er en trekkfugl, som i hovedsak overvintrer i de britiske øyer, Frankrike, Spania og Portugal. Der de blir utsatt for jakt.

I tillegg er endringer av driften i jordbruket en faktor med drenering av våtmarksområder og større slåmaskiner og tidligere slått, når vipeungene ennå ikke er flygedyktige. Rovdyr som rev og kråke, samt trane er også en trussel mot egg og unger.

Bøndenes innsats og årvåkenhet kan ha helt avgjørende betydning for overlevelsen av vipa, dersom den først hekker på åkeren. Vipa er ikke spesielt folkesky, så det går fint an å flytte reiret etappevis opptil 30 - 40 meter under våronnarbeid på åkeren. Når slåtten kommer, er gjerne ungene utklekt. For å unngå at ungene blir tatt av fôrhøsteren, kreves det stor oppmerksomhet fra traktorføreren.

Kunnskap om reirlokaliteter og god informasjon om hvilke hensyn som er viktig å ta vil kunne ha stor betydning for framtidig overlevelse av vipa i Oppdal.

Fjellfugler i Oppdal

Østfjella i Oppdal byr på de rikeste områdene for fjellfugl. Orkelsjøområdet med Store og Vesle Orkelsjø, Unndalen, Finnssjøen og Slåbergtjønnin er alle gode lokaliteter. Lappspurv (EN) har sin største lokalitet i Norge rundt Slåbergtjønnin.

Snøfjellstjønnin naturreservat har hatt en nedgang i artsmangfoldet av fjellfugl, trolig på grunn av mink, som gjerne tar både egg og fugleunger. Det finnes svømmesnipe (NT) og lappspurv her, som eneste lokalitet i tillegg til østfjella.

Andre fjellfugl med utbredelse i Oppdal er boltit, svømmesnipe (NT), rødstilk (NT), samt ender som svartand (VU), bergand (EN) havelle (NT). Brushane (NT) og dobbeltbekkasin (NT) har spillplass i østfjella blant annet.

Heilo (NT), eller fjellpist i Oppdal, er en vanlig fjellfugl som mange kjenner fra sin sørgmodige låt. Heilo har hatt tilbakegang i de sørlige deler av Norge, også i Oppdal.

Fjellrype er ikke lenger på rødlista, og har sammen med lirypa variert i bestandene og jaktkvoter over år. Varsler er sjelden å treffe i Oppdal, men kan observeres i fjellbjørkeskogen.

Lappspurv er sterkt truet. Foto: Per Willy Bøe

Boltit. Foto: Per Willy Bøe

Skogsarter

Skogsområdene rundt Morkamyra i Spæla, og fra sentrum og nordover til Fagerhaug/Skogheim er gode lokaliteter for skogsfuglarter, selv om det har blitt mindre skogsfugl de senere årene. Det finnes flere mindre tjern og våtmarksområder nordover fra sentrum mot Fagerhaug som også er tilhold for vadere som horndykker (VU).

Hønsefugl som storfugl, orrfugl og jerpe er gjerne knyttet til skogs- og myrområder. Forstyrrelser og hogst som berører spillplasser kan være uheldig for storfugl og orrfugl, og hogst må planlegges godt i slike områder.

Det er registrert en relativt ny spillplass for storfugl i strandsonen når Gjevilvatnet er nedtappet om våren. En årsak kan være mindre storfugl i Rauhovden/ Klettstølområdet på grunn av mye ferdsel.

Jerpe. Foto: Vegard Antonsen

Tretåspett. Foto: Per Willy Bøe

Spetter

Alle de 8 spetteartene i Norge finnes i Oppdal. Det er bare tretåspett som er på rødlista som nær truet (NT). Klevgardene og lauvskogsliene i Gråura er en gode lokaliteter, alle artene er observert i dette området. Generelt er lommer med gammel ospeskog særlig verdifulle for spetter, med gode reirlokaliteter. For grønnspetten, gråspetten og den mer sjeldne svartspetten, er gammel osp bortimot avgjørende som reirtre.

Flaggspett er et vanlig innslag på forings-brettet, grønnspett og gråspett er også ofte å se. Grønnspetten oppdages gjerne på den karakter-istiske låten. Mindre vanlig er dvergspett og den største av spettene; svartspett. Vendehals også vanlig, men er mer unnselig da den er brun/grå og liten. Kvitryggspett er mer sjelden, og foretrekker skog med mye død for å finne ved-levende insekter den livnærer seg av.

Tretåspett (NT) finnes gjerne i gammel furuskog som på Finnmoen, Kåsen og i fjellbjørkeskogbeltet. Bildet er tatt i Nysetraområdet og viser de karakteristiske ringene i trestammen hakket av tretåspett om våren for å spise sevje (kvae) som pipler ut av små hull gjennom barken. Foto: Synnøve Myklebust.

Rovfugl og ugler

Vi finner flere rovfuglarter som regnes som livskraftige i Oppdal. Oppdal har god kunnskap om forekomstene av de ulike artene, og har oppsyn av hekkelokaliteter av enkelte rovfuglarter. Kongeørn har eget overvåkingsprogram, der alle territoriene (rundt 16 par) er fylt opp. Kongeørnbestanden regnes som stabil, mens havørn er relativt ny i Oppdal, på grunn av fulle territorier ved kysten.

Spurvehauk, dvergfalk, tårnfalk (hekker årlig) og vandrefalk (to - tre par hekker årlig) er også arter som finnes i Oppdal. Fjellvåk finnes i hele kommunen, der den også hekker i Finnmo-området ved å bruke gamle hønsehaukreir. Musvåk ses gjerne på høsttrekk, men har ikke hekket i Oppdal.

Flere rovfuglarter regnes som sensitive og har ikke leve/hekkeområde på kart som er tilgjengelig for alle, kun for forvaltningen. I Oppdal gjelder dette havørn, kongeørn, myrhauk, hønsehauk, vandrefalk og jaktfalk mfl.

Hønsehauk (VU) er knyttet til gammel barskog, og har hatt en tilbakegang. Jaktfalk (VU) har rundt 10 hekkende par på gode år. Fiskeørn (VU) er også observert, hekker ikke her. Myrhauk (EN) hekker årlig og er observert flere steder i Oppdal, særlig østfjella. Bestanden varierer mye med smågnagerbestanden.

Spurveugle lever av smågnagere og fugler

Vandrefalk hekker årlig i Oppdal (2-3 par)
Begge foto: Per Willy Bøe

Flere av de 10 hekkende ugleartene i Norge hekker i Oppdal: Spurvugle, perleugle, kattugle, hornugle, haukugle og jordugle. Lappugle hekker i Rennebu, og det regnes som et tidsspørsmål før den kommer til Oppdal.

Kun snøugle (CR) og hubro (EN) er på rødlista, ellers er det livskraftige uglebestander. Snøugle var vanlig i Vetlvonin på 50-tallet, men har ikke hekket i Oppdal siden 1980. Hubro ble observert av viltkamera i Grytdalen i 2019. Det er også en sikker observasjon i Åmotsdalen for 2 (3) år siden, men det er svært usikkert om arten fortsatt finnes i Oppdal.

Hubroen er bakkerugende, og derfor særlig utsatt for predasjon og faunakriminalitet. Ulovlig reirplyndring og jakt er sterkt redusert sammenlignet med tidligere, men er en vedvarende trussel også i Oppdal. De største truslene for rovfugler og ugler regnes likevel å være tap og oppstykking av leveområder, skogsdrift og forstyrrelser.

Pollinerende insekter

Insektene er grunnsteiner i de aller fleste landlevende naturtyper og økosystemer, og et tap av arter kan få ukjente og alvorlige konsekvenser. Insekter er mat for mange andre arter, noen spiller en rolle som nedbrytere i naturen, og noen fungerer som naturlige fiender for andre arter. Dersom mange insektarter blir borte eller bestandene deres minker kraftig, truer det derfor balansen i mange økosystemer.

Særlig viktige er insektene for pollinering og reproduksjonen av mange planter, de påvirker derfor store deler av matproduksjonen på jorda. Enkelte planter kan kun pollineres av en bestemt art, og mangfoldet av ville pollinerende arter vises også igjen i det mangfoldet vi har av planter.

Pollinerende insekter er ikke bare bier og humler (som også er en bie). Sommerfugler, fluer og biller gjør også en viktig jobb. I Norge er det registrert 206 ulike ville bie- og humlearter, men en rekke andre arter fungerer også som bestøvere av planter.

I Oppdal er insekter generelt dårlig kartlagt, men innenfor enkelte, begrensa områder har vi mer kunnskap. Enkelte naturtyper og nøkkelbiotoper er særlig viktige for insekter. Kulturlandskap med blomsterrike slåtteenger, som vi finner i Klevgardan, er eksempler på slike områder.

Oppdal har en ganske unik utbredelse av diverse arter av dagsommerfugler som ikke finnes ellers i Trøndelag, som alvesmyger (EN), mnemosyne (NT), stor bloddråpesvermer (EN), sølvkåpe og torskemunnfly.

Andre særlig viktige områder med stor artsrikdom er gammelskog som i Gråura naturreservat, Langvelldalen og Finnmoen. Gammelskog og stående, døde trær er særlig viktige insektshabitater. Steder med gamle furutrær er også særegne levesteder for enkelte sjeldne insekter. Eksempler på slike steder er sørvendte berg ved Lønset rundt Dettlia og Horvlia. Her lever enkelte vedlevende insekter som kun finnes på de varmeste plassene, og som svermer en gang i året på varme sommerdager (Frode Ødegaard, pers. meld.)

I sørvendte rasmarker og kulturmark finner vi mnemosynesommerfugl (NT). Mnemosynesommerfuglen er fredet etter den gamle naturmangfoldloven. Den er helt avhengig av tilgang på larvens vertsplante – vanlig lerkespore, som et eksempel på det fininnstilte samspillet i naturen. Foto: Per Willy Bøe

Stor bloddråpesvermer (EN)

I de blomsterrike engene i Klevgardan finnes stor bloddråpesvermer (EN) og den mindre iøynefallende alvesmyger (EN). Begge foto: Per Willy Bøe

Det er få rødlistearter av insekter i høgfjellet, men flere fjellarter er i tilbakegang på grunn av klimaendringene. Polarhumle og tundrahumle (NT) er særlig utbredt i kalkrike områder med erteblomster og mjeltarter.

Myrer kan være interessante insektshabitater. Stormyra på Nerskogen er godt kartlagt, og har et rikt insektsliv, selv om det ikke er funnet noen rødlistearter. Det er også en del restmyrområder ved Fagerhaug med flere fine dagsommerfuglarter.

Skrenter og skrotmark har verdi for insekter, da disse områdene gir varierte livsmiljøer for enkelte spesialiserte insekter. Særlig verdifulle er områder som samtidig er sand- og solrike. Enkelte arter er avhengig av å grave ganger i jorda/sanda for formering.

Av de 210 norske bie- og humleartene er en tredjedel på rødlista, og 12 av bieartene våre er ikke gjenfunnet i Norge de siste 50 år og har derfor trolig forsvunnet. Også mange av de andre pollinerende artene finnes på denne listen.

Torskemunnfly, der sommerfugllarven lever kun på blomsten torskemunn. Foto: Per Willy Bøe

Når ville pollinerende arter, som for eksempel humler, våkner etter vinterdvalen, er det en svært kritisk periode. For å overleve må de raskt finne næring, etter en lang vinter uten næringsopptak. De må også finne et egnet sted å ha bol. Enkelte kryssede jordbruksplanter produserer ikke pollen eller nektar, selv om de har store, fristende blomster. Da blir insektene lurt til å bruke energi på disse plantene, uten nytte.

Det er flere tiltak som kan forbedre tilstanden til insektenes leveområder. Ved å ivareta og skjøtte naturtypene slåttemark og naturbeitemark, vil en samtidig ta vare på viktige insektsområder. Det er viktig å spre kunnskap om insektvennlig jordbruk, og at det finnes gode støtteordninger som kan benyttes, som tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket, SMIL og regionalt miljøtilskudd i jordbruket, RMP.

Ved hjelp av kunnskap og enkle tiltak kan en fremme bedre levekår for pollinerende insekter som er livsnødvendige for jordbruket og matsikkerheten vår. Jo mer variert og sammensatt miljø, jo bedre. Insektene krever mat, bosted og korridorer for å komme seg videre til andre gode leveområder. Stikkord her er kantsoner, unngå plantevernmidler og gjødsling på blomsterrike arealer, ta vare på kulturmark, gamle steinmurer, steinrøyser etc.

De mest insektrike områdene er ofte de tørre, skrinne og næringsfattige områdene, som endrer artssammensetning dersom de gjødsles. Slike «insektslommer» vil derfor ikke medføre særlig avlingstap å sette igjen.

Nedbygging av areal, arealinngrep og hogst er generelle trusler. Særlig viktig er ivaretakelse av stedegen vegetasjon og skånsom utbygging der dette er mulig. I skog er det viktig å la gamle trær få stå, og opprettholde en betydelig andel død ved.

Det er også mye man kan gjøre som enkeltperson, for eksempel lage et insekthotell på egnet sted på egen tomt, så ut en eng eller engasjere seg i kartlegging.

Det er registret flere artsrike vegkanter i Oppdal, langs Sunndalsvegen fra Detli til Sliper, nedover Gråura, ved Klevgardan og i Åmotsdalen rundt Stølgjerdet.

I en slåtteplan kan kommunen samarbeide med Statens Vegvesen og fylket om planlegging av kantslått ut fra optimale slåttetidspunkt der en unngår slått til etter blomstring. Langs Rv70 fra Snøva til Driva kraftverk ved Hopsand blir det utsatt slått av hensyn til mnemosynesommerfugl og bloddråpesvermer.

Sølvkåpe. Foto: Per Willy Bøe

UTFORDRINGER OG TRUSLER

Nasjonale og globale utfordringer

Tapet av naturmangfold regnes som en av de to største miljøtruslene i verden, sammen med global oppvarming.

Fysiske inngrep og endret arealbruk er den desidert største årsaken til tap av naturmangfold i Norge. Bevaring av viktige naturtyper og enkeltarter er viktig, men samtidig må leveområdene og de øvrige økologiske betingelsene som artene er avhengige av hensyntas. Det er for eksempel liten vits i å ta vare på et tjern med leveområde for liten salamander, dersom overvintringsområder og vandringsveier bygges ned.

Nedbygging av natur, industrialisering av jord- og skogbruket, veianlegg, strømkabler, toglinjer etc. bidrar alle til tap og oppstykking av leveområder.

Andre årsaker til tap av naturmangfold er forurensning, naturkatastrofer, menneskelige forstyrrelser, stedegne arter (for eksempel predasjon og beitetrykk), fremmede arter og påvirkninger utenfor Norge.

Den samlede belastningen av flere negative påvirkninger er livstruende for mange arter. Mange av årsakene bidrar til samvirkning og forsterker hverandre, mens andre, som klimaendringer kan også ha forsinket effekt.

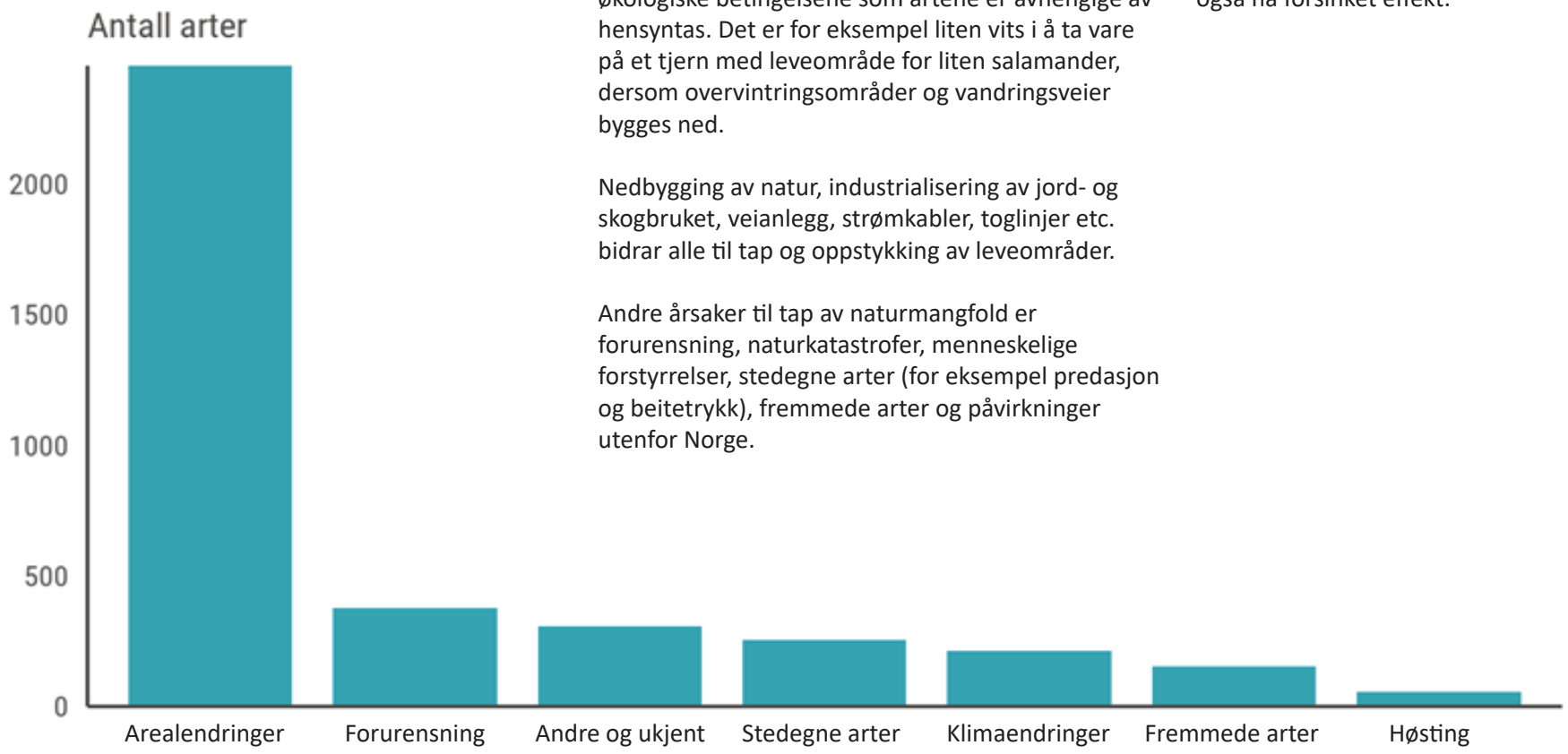

Figuren over viser de største påvirkningsfaktorene på antall truede arter, der arealendringer utgjør den største trusselen. Kilde: Artsdatabanken.no

Arealendringer i Oppdal

Endringer i arealbruk i Oppdal skyldes i hovedsak nedbygging av areal og endring og opphør av landbruksdrift.

Oppdal har hatt sterk vekst de siste åra med større etableringer og bygging av rundt 120 nye fritidsboliger per år. Antall hytter i kommunen var 4234 ved årsskiftet 2022/23. Det har også vært flere større utbygginger av nærings- og forretningsbygg i sentrumsområdet.

Arealbruken styres gjennom kommuneplanens arealdel og videre detaljplanlegging der det stilles krav til å synliggjøre konsekvensene ved utbygging. Utfordringen er at det til nå ikke finnes et system som setter en økonomisk verdi ved tap av naturverdier. Resultatet er ofte at naturverdiene taper mot utbygging. Det er derfor i ferd med å utvikles nasjonale verktøy for økonomisk verdisetting av natur, slik at disse verdiene kan sammenlignes på et mer likeverdig grunnlag med andre økonomiske hensyn ved utbygging.

Det vil bli viktig i framtida å finne balansen mellom ny utbygging og ivaretaking av de store naturverdiene Oppdal har. Her vil ulike krav til saksbehandling av plan- og byggesaker være viktige virkemidler.

Videreutvikling av et godt arealregnskap for Oppdal kan bli et nyttig verktøy. Dette vil framskaffe kunnskap om hvilken utvikling som skjer. Det vil også danne grunnlag for tiltak for å motvirke arealendringer som berører viktige naturverdier.

Økt lønnsomhet i skogbruket har medført større uttak av skog, også i Oppdal. I 2020 ble det igangsatt et arbeid i forhold til nye skogbruksplaner med miljøregistreringer i Oppdal, og alle skogeiere fikk tilbud om å være med på dette prosjektet. Av et produktivt areal på ca. 126 000 dekar ble det bestilt planer på et areal på ca. 55 000 dekar, og planene ble ferdigstilt og overlevert skogeierne i desember 2022.

Disse skogbruksplanene vil gi bedre kunnskap om den produktive skogen på hver enkelt eiendom, og hvilke naturkvaliteter skogen innehar og som må tas vare på og tas hensyn til ved skogsdrift.

Som i resten av landet har landbruket i Oppdal gjennomgått store driftsendringer. Opphør og endring av drift og sammenslåing av bruk har ført til store arealendringer og endringer i landskapet.

Gjengroing av kulturmark er en av konsekvensene, men også oppdyrking og drenering kan ha negative konsekvenser for truete arter.

Til 2015 / Fra 2010	Skog	Dyrket mark	Beite	Vann og myr	Utbygd areal	Annen utmark
Skog		41,3	329,7	0	57,8	0
Dyrket mark	24,2		16,1	0	3,6	11,1
Beite	105,2	92,4		0	9,5	4,2
Vann og myr	0	10	3,2		0,8	0
Utbygd areal	12,4	2,1	1,9	0		2,7
Annen utmark	0	36,7	0	0	61,1	

Tabellen viser oversikt over arealoverganger i Oppdal fra 2010-2015 i hektar. Alle tall viser arealbruksendringer fra 2010 (rader nedover) til 2015 (kolonne til høyre).

Endringen fra beite i 2010 til skog i 2015, er via raden under 2010 som heter «beite», deretter følges denne rett ut til høyre til kolonnen som har overskrift «skog». I Oppdal er 105,2 hektar beite endret til skog fra 2010 til 2015. Dette skyldes sannsynligvis gjengroing av kulturlandskapet på grunn av manglende beitetrykk.

Samlet belastning

Enkelttiltak i seg selv behøver ikke ha betydelig innvirkning på naturen, men samlet kan mange små tiltak gi stor belastning. Utbygging av veger og infrastruktur, som stier og løyper, gjør det også mulig å komme lenger inn i uberørte naturområder, som kan medføre forstyrrelser på dyrelivet i sårbare perioder.

De mest attraktive fritidsboligområdene ligger gjerne i solrike, frodige lier med godt beite og stort artsmangfold. Vi har flere slike områder i Oppdal som nå har nådd grensen for samlet belastning. Mye av artsmangfoldet i disse sørvendte liene er knyttet til naturtypene naturbeitemark, hagemark og beiteskog.

Rapporten "Felles kunnskapsgrunnlag for beitebruken i Trollheimen" (Rannestad 2021) med tilhørende tilleggsutredning om "beitebruk og seterdrift for sau og storfe i Oppdals og Rennebus deler av Trollheimen og Ilfjellet" (Rannestad 2023) konkluderer også med at utbygging av fritidsboliger med tilhørende ferdsel er den største trusselen for beitebruken i området.

Dersom beitebruken i disse områdene opphører, vil kulturmarka gro igjen og artsmangfoldet reduseres. Vi har også flere hyttefelt som ligger nært inn mot myrområder og innmark. Arter med tilhold her, som storspove, småspove, vipe, dobbeltbekkasin og enkeltbekkasin er i tilbakegang, der samlet belastning, også fra ferdsel, er medvirkende årsak.

Fra hyttefelt i Stølen. Foto: OPP

En samlet vurdering av naturmangfoldverdiene tilsier at vi trenger å bremse arealforbruket i Oppdal, og i enkelte områder må vi stanse arealforbruket helt.

Da må vi arbeide for å gjenbruke og fortette allerede utbygde arealer, framfor å bygge ut mer natur, som kalles å bli arealnøytrale. Dette innebærer at vi ikke skal bygge ned natur-, frilufts- og landbruksområder uten at det kompenseres (for eksempel restaurere myr).

Arealendringer innebærer ikke bare nye byggefelt i uberørte områder, men også det å plante kulturskog hvor det tidligere har vært gammelskog eller la slåtteeng gro igjen. Det å la kulturlandskap gro igjen, er et eksempel på en arealendring som i praksis regnes som forbruk av naturareal.

Friluftsliv og bruk av naturområder

Gode naturopplevelser gjør oss bedre i stand til å verdsette og ta vare på naturmangfoldet. En variert natur med ulikt terreng og naturtyper er viktige kvaliteter som ofte oppsøkes ved friluftsaktiviteter, og som gir god fysisk og psykisk helse.

Et rikt dyreliv med fugler og større viltarter er også berikende for friluftsområdene. Stor generell ferdsel fører til lavere bestander av flere arter som for eksempel hjortevilt, skogsfugl og rovfugl. De bruker mye energi på flukt og stressreaksjoner og vil flytte seg til fredeligere områder. Dyrelivet er også mer sårbart i perioder av året der energireservene er lave og i yngleperioder.

Ved tilrettelegging for friluftsliv må man være bevisst og ha god kunnskap om de ulike naturkvalitetene. På den måten kan man ta hensyn til viktig natur samtidig som man legger til rette for gode naturopplevelser og rekreasjon. Informasjon og kanalisering av ferdsel i de mest sårbare områdene og tidsperiodene kan være gode virkemidler.

Oppdal har flere større friluftsarrangementer gjennom året. Det arrangeres turløp, sykkelsamlinger og topptrim, som introduserer befolkningen for nye områder og turmål. Her er det viktig å ha god dialog med fagfolk slik at det unngås for eksempel kalvingsområder for villrein, hekkeplasser eller andre sårbare områder.

Planlegging av større arrangementer bør skje i samråd med kommunens natur- og viltforvaltning. Oppdal har et levende og variert kulturlandskap, men dette trues av gjengroing. Dette endrer artssammensetningen i verdifulle naturområder, endrer landskapsbilde og opplevelseskvaliteten og gir utfordringer både for sommer- og vinterbruk.

Terrenget blir uframkommelig når krattskog overtar i tidligere åpne områder. Aktiv skjøtsel, beite og fortsatt bruk av disse områdene vil være avgjørende både for å opprettholde natur- og friluftslivskvalitetene.

Fjellenern i Oppdal. Foto: Tommy Rønningen. OPP

Fremmede arter i Oppdal

Fremmede arter er arter som opptrer utenfor sitt naturlige utbredelsesområde. Vurderingen av artene er inndelt etter hvor stor økologisk risiko de kan ha for naturmangfoldet.

Når vi slipper ut nye arter i norsk natur, kan resultatet bli færre arter. Det er fordi disse fremmede plantene, soppene eller dyrene kan ha stor evne til å spre seg. Mange av de fremmede artene som finnes i landet utgjør liten eller ingen trussel mot naturmangfoldet, mens en del fremmede skadelige arter tåler så godt det norske klimaet at de tar over landskapet og konkurrerer ut artene som var der fra før gjennom å ta over levestedene deres, spise dem eller spise maten deres.

Mange kan også krysse seg med arter som finnes naturlig på stedet eller være bærer av parasitter og sykdommer.

Det er registrert rundt 55 ulike fremmede arter i Oppdal som utgjør svært høy risiko, høy risiko eller potensielt høy risiko for stedegne arter og naturtyper.

Ørekyt hører naturlig til i lavereliggende strøk på Østlandet, i Finnmark og enkelte vassdrag i Troms og nord i Trøndelag. I Oppdal er denne arten ulovlig satt ut, og er dermed en regionalt fremmed art i Oppdal. Den har store negative effekter på ørret da den er en sterk konkurrent til ørretunger om plass og næring, både i strandsona og i gyte- og oppvekstbekker. Ørekyt er observert i de fleste store innsjøene i Oppdal, som Fundin, Orkelsjøen, Gjevilvatnet, Ångårdsvatnet og Dalsvatnet.

Den uønskete pukkellaksen er også kommet til Driva. Effektene av denne arten vet vi ikke nok om ennå, men Miljødirektoratet gir støtte til å bekjempe den fremmede arten.

Kategori	SE Svært høy risiko	HI Høy risiko	PH Potensielt høy risiko	LO Lav risiko	NK Ingen kjent risiko	NR Ikke vurdert	Ikke egnet
Antall i Oppdal	13	7	12	10	3	120	14

Status for fremmedartslista for Oppdal kommune, per 07.02.2023, basert på observasjoner fra 2010-2022. Ny fremmedartsliste utarbeides i 2023, der fokuset blir større på «dørstokkarter», arter som i dag ikke klarer å reprodusere naturlig, men som antas å gjøre det i løpet av 50 år (artsdatabanken.no)

Registrerte fremmedarter med svært høy risiko er:

mink
kanadagås
brunskogsnegl hagelupin
blåleddved
buskfuru
vinterkarse
vrifuru
bladfaks
bergfuru buevinterkarse
sandlupin
rettvinterkarse
legesteinkløver
rynkerose kanadagullris
russekål
filtarve
legepestrot
hybridslirekne
parkslirekne
rødhyll
ugrasmjølke

FREMMEDE HAGEARTER

Flere arter som inntil nylig har vært ansett som populære hageplanter er nå på lista over fremmede arter med svært høy risiko på grunn av stort invasjonspotensial og høy økologisk effekt. Noen er også på «forbuds- og søknadspliktlista» med offisielt 28 arter som enten er forbudt å omsette, eller som grøntanleggsbransjen må søke om å bruke.

Rødhyll er en slik art som har potensial for spredning i Oppdal. Den finnes i Rennebu og i enkelte hager i Oppdal. Den er en problemart for skogbruket da den kveler skogplantene, og bør holdes under oppsyn.

Utsalgsteder av hageplanter har et ansvar for ikke å selge slike planter. Det er også viktig å spre informasjon til hageeiere om ikke å kaste hageavfall i naturen. I tillegg er det viktig å ikke dele planter, frø eller stiklinger fra de forbudte artene med andre.

Hagelupin som er plantet i vegskråninger av Vegvesenet for noen år tilbake. Nå jobbes det for å fjerne den. Den er en av 28 arter på «forbudslista», det vil si arter som er vedtatt forbudt å omsette i Norge.

Buskfuru, ikke forbudt å omsette, men søknadspliktig i grøntanleggsbransjen.

Blåleddved vokser villig og lett i Oppdal. Blåleddved spres ved at fugl spiser bærene og vil spre frø med avføringen, og på den måten kan frø spres over store avstander.

Vannpåvirkning og forurensning

Oppdal har flere regulerte vassdrag, som påvirker naturmangfoldet i både innsjøene og utløpene/innløpene. Levevilkårene for fisk og vannlevende organismer endres på grunn av heving og senking av vannstanden. Selv om reguleringen er styrt av minstevannføringer som skal redusere de negative virkningene mest mulig, vil vassdragene og naturmangfoldet påvirkes i større eller mindre grad. Dette gjelder også hekkende fugl i nærheten av vann som risikerer oversvømming i takt med fylling av magasin.

De fysiske inngrepet i naturen og leveområdene av vannkraftutbyggingen medfører også negative konsekvenser for naturmangfoldet. Oppdal har 10 vannforekomster som påvirkes i stor-middels grad av vannkraft. Størst påvirket er Fundin, Gjevilvatnet med utløp (Festa), Elgsjøen og Elgsjøelva, Drivavassdraget med sideelver nedstrøms inntak Driva kraftverk, Vinndøla (i Storlidalen), Dørreselva, Vekveselva og Gisna.

Vann-nett gir oppdatert informasjon om alle vannforekomstene i Oppdal. Her viser oversikten at den økologiske tilstanden er god eller svært god for 86 % av alle overflatevann i Oppdal.

Hovedutfordringen i Oppdal avrenning fra landbruk, spredt avløp og overløp eller lekkasjer fra ledningsnettet. Fisk, vannlevende planter og insekter er spesielt sårbare for slik forurensning. Oppdal har mye spredt bebyggelse samt mange hyttefelt. Pålegg om opprydding og forskriftsmessige avløpsanlegg med tette tanker har bedret situasjonen. Nye hyttefelt har strenge krav til håndtering av avløpet.

Samtidig er det kommunale avløpsnettet knyttet til sentrumsnær bebyggelse i ferd med å bli renovert, som reduserer lekkasje og avrenning mot vassdragene. Det kommunale renseanlegget har utslipp der Ålma renner ut i Driva, med ukjent grad av påvirkning. Stor fortynningsgrad i Driva reduserer konsekvensene for vassdraget og livet i elva. Det er også noe avrenning av salter, miljøgifter og mikroplast fra vegtrafikken og transportsektoren i Oppdal.

Bevaring av kantsoner langs vassdrag er positivt for naturmangfoldet i tillegg til at det reduserer tap av jord og næring til vassdrag, samt virker flomdempende.

Gjevilvatnet er regulert og bidrar til vannkraftproduksjon. Det innebærer at vannstanden varierer i forhold til graden av nedbør og tilførsel av vann fra vassdragene rundt, kombinert med graden av nedtapping til kraftproduksjon. Foto: Hanne Løvrød Granheim

Det jobbes systematisk i landbruket i Oppdal for å forhindre avrenning og forurensning. I Regionalt Miljøprogram for landbruket i Trøndelag er det skissert en rekke tiltak for å redusere forurensningen fra landbruket. Det er som et ledd i dette egne tilskuddsordninger som stimulerer blant annet til at husdyrgjødsel spres på en slik måte at risikoen for forurensning er minst mulig. Enkelte tiltak har også dobbel effekt.

Mange bekker er lagt i rør i Oppdal kommune, både i sentrumsområdene, i hyttefelt og i landbruksområder for å bedre arealutnyttelsen. Ved å gjenåpne vannveier som ligger i rør, vil vi sikre oss bedre mot overvann, og øke verdien av området for mennesker og natur.

Åpne vannveier med kantsoner gir varierte livsmiljøer, fremmer naturmangfoldet og er viktige spredningskorridorer for arter. I tillegg bidrar de til å redusere avrenning og tap av næringsstoffer og har en flomdempende effekt som reduserer klimarisikoen med økt og mer intensiv nedbør i framtida.

Bekk gjennom industriområdet i Oppdal.
Foto: OPP

Klimaendringer

Oppdal vil fram mot 2100 få et varmere, våtere og villere klima. Alle disse endringene vil igjen påvirke økosystemene og livsbetingelsene for både dyr og planter.

Generelt har vi liten kunnskap om omfanget og effekten av de langsiktige klimaendringene på det biologiske mangfoldet. I og med at mange av artene har en nordlig utbredelse som er klimatisk betinget, kan et mildere klima ha en positiv effekt på en rekke arter, men negativ for andre, kuldetolerante arter.

Med klimaendringene har det aldri vært viktigere å ta vare på det biologiske mangfoldet. Natur som våtmarker, myrer, elvebredder og skog kan dempe effektene av klimaendringene. Det biologiske mangfoldet kan være flomdempende og fordrøye de økte vannmengdene, og i tillegg kan det binde opp klimagasser. En mangfoldig natur vil kunne stå bedre imot et varmere og våtere klima, enn artsfattig og oppstykket natur.

Kanskje Oppdals høyestvoksende gran? Fra Korgtjønntangen. Foto: Per Willy Bøe

Viktige effekter av klimaendringer på naturen kan være:

- Økologisk ubalanse med for tidlig hekking og blomstring i forhold til mattilgang og insekter for pollinering.
- Trekkfugler påvirkes og kommer tidligere om våren eller overvintrer her.
- Tidligere vår/sen vinter medfører dårlig synkronisering mellom kamuflasjefarge hos dyr og omgivelsene.
- Økt gjengroing av kulturlandskap med redusert biologisk mangfold og endret landskap.
- Tregrenser flyttes høyere opp på grunn av økt temperatur og gir endrete vilkår for dagens høgfjellsarter av dyr, fugler og insekter.
- Varmekjære arter spres på bekostning av de som liker kulde.
- Økt spredning av fremmede arter, parasitter og sykdommer.
- Økt hyppighet av styrtregn, tørke og skogbrann.
- Økende vekslinger mellom frost og mildvær kan både gi frostskader på vegetasjonen og medføre nedising av vinterbeiter for reinen.
- Laksen vandrer ut fra elvene tidligere enn før, bunndyr langs kysten har flyttet nordover og gyteområdene til fisken endrer seg.
- Lysforholdene i vann og vannkvaliteten endrer seg. Mye nedbør fører jord og plantemateriale ut i ferskvannene våre og kan medføre dårligere vannkvalitet.

HANDLINGSPLAN

Hovedmål

Oppdal kommune skal ta vare på naturmangfoldet ved bærekraftig bruk og vern, også slik at naturen gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden.

Oppdal kommune skal oppnå målet gjennom de tre følgende strategiene. Innenfor hver strategi er det fastsatt tiltak. Rutiner og løpende drift som er på plass allerede videreføres.

Strategi 1

Styrke hensynet til naturmangfold i kommunens arealplanlegging og saksbehandling.

Strategien innebærer at Oppdal kommune har gode styringsverktøy med oppdatert kunnskap og saksbehandlingsrutiner, slik at naturmangfoldet ivaretas. Dette skal blant annet skje ved at Oppdal arbeider for å bli arealnøytral, der vi gjenbruker og fortetter allerede utbygde arealer, framfor å bygge ut mer natur. Særlig viktig er det å ivareta trua naturtyper og arter, verdifulle vann- og naturområder og sammenhengen mellom dem.

Ved utbygging eller fortetting av fritidsboligområder kreves det god planlegging av sti- og løypenett for å forebygge forstyrrelser og konflikter med naturverdier og beiteressurser.

Det må arbeides for at saksbehandlere har god kompetanse om og rutiner for ivaretakelse av naturmangfold i løpende saksbehandling iht. gjeldende lovverk. Dette gjelder plan, regulerings- og byggesaker, i tillegg til i kommunens egne byggeprosjekter, drift og forvaltning av kommunens eiendom.

Strategi 2

Sikre at det blir tatt hensyn til naturmangfold i forvaltning, drift og skjøtsel av aktuelle arealer.

Strategien innebærer at kommunen gjennomfører treffsikre, aktive tiltak for å ivareta naturmangfoldet. Vernete og verdifulle områder skjøttes i tråd med verneplaner, bestemmelser og skjøtselsplaner. Det må arbeides for å begrense og kanalisere ferdsel i sårbare naturområder. Viktige naturverdier på kommunens eiendom ivaretas og skjøttes.

Oppdal har store naturverdier knyttet til beite og tradisjonelle driftsmåter i jordbrukslandskapet, med slåttemark i særstilling. Disse områdene prioriteres for å ivareta det biologiske mangfoldet i jordbrukslandskapet. Kommunen skal gjøre en innsats i bekjempelsen av fremmede arter.

Strategi 3

Formidle informasjon som bidrar til mer kunnskap om og bedre ivaretakelse av naturmangfold.

Kommunen skal jobbe for at Oppdals befolkning, besøkende, skoler og barnehager blir mer kjent med lokal natur. Særlig de nært tilgjengelige friluftsområdene prioriteres for å fremme verdsetting og forståelse av naturverdiene gjennom økt bruk.

Det må også arbeides for å øke kunnskapen om sambruk av utmarka og beitedyras betydning for landskap og natur, både blant innbyggere og besøkende. Strategien innebærer at kommunen har bedre og lett tilgjengelig informasjon om naturmangfold for publikum og saksbehandlere. I tillegg veileder og informerer kommunen om naturmangfold-tema til ulike grupper i aktuelle kanaler.

Det må gjennomføres systematiske kartlegginger for å øke kunnskapen om naturmangfoldet.

Forkortelser enheter:		
KD - Kommunedirektørene	S - Skolene: S	SVV - Statens vegvesen
POF - Plan, utvikling og forvaltning	SFTL - Statsforvalteren i Trøndelag	A - andre
TT - Teknisk drift	TFL - Trøndelag fylkeskommune	F/P - frivillige/private

STRATEGI 1:

Styrke hensynet til naturmangfold i kommunens arealplanlegging og saksbehandling.

	TILTAK FOR KOMMUNEPLANRULLERING KOMMUNEPLANENS SAMFUNNSDEL OG AREALDEL:	Ansvar	Frist
1	Arealstrategi i kommuneplanens samfunnsdel om at Oppdal skal arbeide for å gjenbruke og fortette allerede utbygde arealer, framfor å bygge ut mer natur.	KD	2024
2	Arealstrategi i kommuneplanens samfunnsdel om alltid å vurdere fortetting innenfor eksisterende utbyggingsområder framfor å ta hull på nye, for å minimere tap av natur.	KD	2024
3	Arealstrategi i kommuneplanens samfunnsdel og generell bestemmelse i arealdelen om at det ikke skal bygges ned trua naturtyp-er eller myr i Oppdal.	KD	2024
4	Viktige nærfriluftsområder (lokalt viktige i friluftskartet for Oppdal) vurderes avsatt som hensynssone i kommuneplanen.	KD	2024
5	Videreføre alle bestemmelser i gjeldende KPA som omhandler naturmangfold – også hensynssone verna vassdrag.	KD	
6	Utvalgte naturtyper, samt de prioriterte artene svartkurle og elfenbenslav, får egen hensynssone i kommuneplanens arealdel med bestemmelser.	KD	2024
7	Villreininteresser bør vektlegges i villreinområdene	KD	løpende

TILTAK FOR STYRINGSVERKTØY OG SAKSBEHANDLING		Ansvar	Frist
8	Det skal utarbeides en sjekkliste for saksbehandling av alle tiltak som berører naturmangfoldet. Sjekklista skal også angi hvilke kartdata som alltid skal sjekkes.	POF	2023
9	Langs alle vann og vassdrag skal kantsonenes økologiske funksjon opprettholdes.	POF, TT	løpende
10	Ved overvannshåndtering skal naturbaserte løsninger, som eksisterende våtmarker og naturlige bekker vurderes. Bruk av andre løsninger skal begrunnes.	T	løpende
11	Det tillates ikke å lukke bekker. Lukkede eller kanaliserte bekker skal vurderes åpnet og restaurert ved behandling av byggesaker og reguleringsplaner.	POF, TT	løpende

TILTAK FOR Å UTVIKLE OG OPPDATERE KUNNSKAPSGRUNNLAGET		Ansvar	Frist
12	Utvikle, kvalitetssikre og oppdatere naturinformasjon i viltkart (inkl. rovfugl) og gjøre det tilgjengelig for saksbehandlere og publikum.	KD, POF, SFTL	2026
13	Fokus på videre kartlegging av naturmangfold der det er manglende kunnskap.	POF, SFTL Andre	løpende
14	Framskaffe mer kunnskap om verdiene i sentrumsnære naturområder	POF, SFTL	2027

TILTAK FOR Å KANALISERE FERDSEL BORT FRA SÅRBARE OMRÅDER		Ansvar	Frist
15	Følge opp tiltaksplan for kvalitetsnorm villrein.	POF	løpende
16	Ferdselen i sårbare områder må i størst mulig grad kanaliseres.	F/P	løpende
17	Ved større arrangementer som leder folk ut i naturområder, oppfordres det til å gå i dialog med kommunen å forhånd for å bidra til at det ikke oppstår konflikt med naturverdiene.	F/P	løpende
18	Ved etablering/oppmerking/tråkking av nye tur/skiløyper og stier oppfordres det til å gå i dialog med kommunen for å bidra til at det ikke oppstår konflikt med naturverdiene.	F/P	løpende
19	Ved rullering av sti og løypeplan skal naturverdier hensyntas og vektlegges i større grad.	POF	2024

STRATEGI 2:

Sikre at det blir tatt hensyn til naturmangfold i drift og skjøtsel av aktuelle arealer.

TILTAK FOR SKJØTSEL OG DRIFT		Ansvar	Frist
20	Sikre rutiner for at det blir tatt hensyn til naturmangfold i drift og skjøtsel. Store furutrær og andre viktige naturelementer skal bevares i størst mulig grad i områder for bebyggelse og anlegg.	TT, POF	løpende
21	Ved beplantning av grønnstruktur skal det i størst mulig grad legges til rette for pollinerende insekter, med stedegne frøblandinger.	TT, A, P/F	løpende
22	Utarbeide en slåtteplan for veger i Oppdal samarbeid med Statens Vegvesen og fylkeskommunen.	TT, SVV, SFTL, TFK	2024

TILTAK FOR NATURMANGFOLD I JORD- OG SKOGBRUKET		Ansvar	Frist
23	Informere grunneiere om tilskuddsordninger og muligheter for å øke biologisk mangfold i kulturlandskapet.	POF	Løpende
24	Stimulere til aktiv skjøtsel av slåttemark og svartkurle. Nettverksbygging og erfaringsutveksling mellom slåttemarkseiere.	POF, P/F	løpende
25	Stimulere til aktiv skjøtsel av naturbeitemarker og andre biologisk verdifulle arealer i kommunen.	POF, P/F	Løpende
26	Stimulere til å bevare/etablere kantvegetasjon ved jordbruksareal som grønne korridorer og leveområder for dyr og insekter.	POF	løpende

TILTAK FOR BEKJEMPELSE AV FREMMEDE ARTER		Ansvar	Frist
27	Utarbeide en strategi for kartlegging og håndtering av fremmede, skadelige arter for å hindre utilsiktet spredning.	POF	2025
28	Samarbeide med Sunndal kommune for å bekjempe gyro for felles forvaltning av laks- og sjøørretbestandene i Drivavassdraget.	KD, POF	-
29	Informere innbyggere, grunneiere og næringsliv om truslene som fremmedarter representerer, og hvordan disse bekjempes.	POF, T	2025

GJENNOMFØRE AKTIVE TILTAK FOR Å IVARETA NATURMANGFOLDET		Ansvar	Frist
30	Informere om tilskuddsordning for ivaretakelse av lokaliteter for storspove og vipe	POF	Løpende
31	Revidere forskrift om båndtvang.	POF	2024
32	Følge opp hovedplan avløp og vannmiljø (delmål vannmiljø) med tiltak som må gjennomføres for å oppnå målet om god økologisk tilstand (jmf Vann Nett).	T, POF	løpende

STRATEGI 3:

Formidle informasjon som bidrar til mer kunnskap om og bedre ivaretakelse av naturmangfold.

TILTAK FOR BEDRE INFORMASJON		Ansvar	Frist
33	Utvikle kommunens nettsider som handler om naturmangfold.	KD	2025
34	Utfordre skoleelever, ungdom om hva som kan gjøre naturmangfold mer interessant for yngre generasjoner.	KD	2025

TILTAK FOR KOMMUNIKASJON, KUNNSKAP OG VEILEDNING		Ansvar	Frist
35	Synliggjøre verdien av utmarksbeite og hva beitedyr betyr for biologisk mangfold.	POF	Løpende
36	Informere skogeiere om konsekvenser av hogst i hekketida og betydning av ospeskog for fuglelivet og spettene.	POF	Løpende
37	Informere skogeiere om muligheter for frivillig vern av skog.	POF	Løpende
38	Sette opp informasjonsskilt om naturmangfoldet i viktige friluftsområder som er definert i friluftskartet.	POF	2025

ORDLISTE

Art: En gruppe organismer som deler arvestoff (gener), er i stand til å krysse seg med hverandre og skape avkom som også er fruktbare. Noen arter kan også formere seg uavhengig av andre individer (eksempelvis ved deling, utløpere mm.).

Bestand: En gruppe individer av samme art som lever i samme geografisk område til samme tid.

Biologisk mangfold: Variasjonen av økosystemer, arter og deres arvestoffer, i tillegg til de økologiske sammenhengene mellom disse.

Biotop: levested

Fragmentering: Oppsplitting av et sammenhengende leveområde i flere mindre leveområder. F.eks. veier, utbygging eller hogst

Fremmedart: En art som ikke forekommer naturlig på stedet. I fremmedartslista omfatter dette begrepet arter som er introdusert i Norge etter 1800. Fremmedarter er kategorisert etter hvilken økologisk risiko de utgjør: lav risiko (LO), potensielt høy risiko (PH), høy risiko (HI) og svært høy risiko (SE).

Habitat: Leveområdet for en art

Hotspot: Et område som har særlig høyt artsmangfold. I denne planen et område med mange lokalt sjeldne arter i kombinasjon med én eller flere utrydningstruede arter

Miljødirektoratets instruks: En instruks for kartlegging av naturtyper etter NiN (Natur i Norge). Dette er en utvalgskartlegging, som betyr at kun arealene som tilfredsstiller en naturtype etter Miljødirektoratets instruks skal registreres.

Naturmangfold: Biologisk, landskapsmessig og geologisk mangfold.

Naturtype: Ensartet type natur som omfatter alle levende organismer og de miljøfaktorene som virker der.

Naturtype av nasjonal forvaltningsinteresse: Naturtyper som det skal tas spesielle hensyn til i arealforvaltningen for å ivareta forvaltningsmålene for arter, naturtyper og økosystemer. Forvaltningsmålene er hjemlet i naturmangfoldloven §§ 4-5.

NiN (Naturtyper i Norge): Et type- og beskrivelsessystem for naturtyper, utarbeidet av Artsdatabanken. Brukes som grunnlag til å kartlegge all variasjonen av natur i Norge.

Prioritert art: En art som er særlig truet av utryddelse, og som har fått spesiell beskyttelse i naturmangfoldloven med egen forskrift.

Rødlista: Oversikt over truede og sårbare arter og naturtyper, inkludert arter som har gjennomgått sterk nedgang i Norge eller arter som har en svært sjelden forekomst i Norge. Rødlistede arter og naturtyper vil enten være i kategoriene nær truet (NT), sårbar (VU), sterkt truet (EN) eller kritisk truet (CR).

Utvalgt naturtype: En naturtype som med grunnlag i naturmangfoldloven er gitt spesiell juridisk beskyttelse gjennom egen forskrift.

Økologisk funksjonsområde: Område som oppfyller en økologisk funksjon for en art. F.eks. hekke-/yngle-/gyteområde, oppvekstområde, vandrings- og trekkruter, beiteområde, hiområde, overnattingsområde, spill-/parringsområde, overvintringsområde, leveområde m.m.

Økosystem: Et samfunn av en gruppe organismer som samspiller med hverandre og i miljøet de lever i.

plankontoret

plankontoret